

Slutrapport från projektet Fäbodbete & Rovdjur i Dalarna

För innehåll och framförda åsikter svarar författaren.

Omslagsbild: Joni Lidberg.

Tryckdatum: Mars 2008, (andra upplagan).

Tryckeri: Länsstyrelsen Dalarna, Falun.

ISSN 1403-3127 Länsstyrelsen Dalarna.

Innehåll

Sammanfattning	4
1 Bakgrund	5
2 Syfte	5
3 Genomförande	5
4 Fäbodbete i Dalarna	5
4.1 Fäbodarna och dess tamdjur	5
4.2 Fritt bete och betesområden	7
4.3 Lantraser	8
5 Rovdjur i Dalarna	8
6 Rovdjursangrepp	9
7 Övriga händelser som kan orsakas av rovdjur	11
7.1 Misstänkta rovdjursstörningar och andra händelser	11
7.2 Kategorier av händelser som kan orsakas av rovdjur	11
7.3 Indirekta skador	14
8 Skadeförebyggande åtgärder	15
8.1 Åtgärdsförslag	15
8.2 Vallning och vaktning	15
8.3 Nattinstallning	16
8.4 Natthägn och rovdjursavvisande fållor	16
8.5 Boskapsvaktande hundar	17
8.6 Sambete	18
8.7 Pejltrustning	18
8.8 Riktad skyddsjakt	19
8.9 Avfallshygien	21
9 Karta. Fäbodar med tamdjur på fritt bete i Dalarnas län 2006	22
10 Kortfattade beskrivningar av fäbodarna	23
11 Förslag på framtida förvaltningsåtgärder	43

Sammanfattning

Projektet ”fäbodbete och rovdjur i Dalarna” startades på initiativ av Länsstyrelsen i Dalarna för att öka kommunikationen mellan djurhållare med tamdjur på fritt fäbodbete och Länsstyrelsen samt för att öka kunskaperna om de rovdjursproblem som kan finnas och de åtgärder som kan minska dessa problem. Djurhållare på 93 fäbodar i länet har deltagit i projektet och en dialog om såväl eventuella rovdjursproblem som möjligheter till skadeförebyggande åtgärder har förts. Genom personliga kontakter har en kartläggning av de skador och störningar som djurhållarna upplevt kunnat ske. Djurhållarnas beskrivningar av deras ”rovdjurssituation” har kompletterats med länsstyrelsens viltskadestatistik och genom detta har en bild av situationen på länets fäbodar tydliggjorts. Denna sammanställning som gäller perioden 2000-2006 visar att 21 av de 93 fäbodarna (23%) har drabbats angrepp som länsstyrelsens besiktningsmän konstaterat varit orsakade av rovdjur (björn och varg). Får som går på fritt bete dygnet runt är de djurbesättningar som i de flesta fall angripits. På 33 (35%) av de övriga fäbodarna har djurhållarna upplevt någon form av störningar på tamdjuren som de misstänkt orsakats av rovdjur. Dessa störningar har bl.a. visat sig i form av flyende djur. Misstänkta rovdjursstörningar har också förekommit på 14 av de 21 fäbodarna som haft dokumenterade rovdjursangrepp. Av djurhållarnas beskrivningar framgår det att man på 39 (42%) av fäbodarna under denna period inte haft några skador, störningar eller försvunna tamdjur som man härlett till rovdjur. Djurhållarna på fäbodarna använder sig av flera olika förebyggande åtgärder mot rovdjursskador och en kartläggning av dessa samt förslag på ytterligare åtgärder har varit en viktig del av projektet. De åtgärder som används betessäsongen 2006 är bland annat intag av djuren i lagård nattetid, intag i natthägn och rovdjursavvisande fållor, boskapsvaktande hundar, pejlustrustning samt vallning och vaktning av djuren. Gemensamt för de mest använda åtgärderna med hög effektivitet är att dessa medför ett ökat skydd för tamdjuren nattetid. För ett effektivt skydd mot angrepp och störningar dagtid krävs för det mesta stora arbetsinsatser även om också flera mindre åtgärder tillsammans kan ha en skadeförebyggande effekt. Råd och förslag på olika skadeförebyggande åtgärder har delgivits djurhållarna muntligt och i vissa fall också skriftligt. Konkreta förslag på rovdjursavvisande fållor har upprättats på 18 fäbodar efter samråd med djurhållarna och den största effekt dessa kan komma att få är att 12 av de 17 får och getbesättningarna i länet som betessäsongen 2006 gick fritt dygnet runt kan få ett ökat skydd mot rovdjursangrepp.

1. Bakgrund

I Dalarnas län fanns det betessäsongen 2006 93 fäbodar med tamdjur på fritt bete. Under perioden 2000 – 2006 har det årligen inträffat mellan ett och tretton besiktade angrepp av rovdjur på tamdjur på fäbodbete. Hur och när rovdjur orsakar störningar och andra svårdokumenterade skador på tamdjuren finns det dock en begränsad kunskap om. Många djurhållare med tamdjur på fäbodbete har i dag kunskaper om vilken påverkan stora rovdjur kan ha på tamdjursdjurhållningen och det finns också många nya och nygamla idéer om hur man kan förebygga såväl rovdjursangrepp som rovdjursstörningar. Att sprida information och kunskaper mellan djurhållarna och mellan djurhållarna och Länsstyrelsen är en viktig del av projektet ”Fäbodbete och rovdjur i Dalarna”

2. Syfte

Syftet med projektet är att underlätta arbetet med att minska riskerna för rovdjursskador och rovdjursstörningar vid länets fäbodar. Projektet kan förhoppningsvis också bidra till ökad dialog och kommunikation mellan djurhållarna och Länsstyrelsen.

3. Genomförande

Projektet är riktat till de djurhållare som har tamdjur på fritt bete vid fäbodar i Dalarnas län och det har finansierats av det så kallade viltskadeanslaget. Sammanställning av inventeringar som genomförts av Länsstyrelsen och Dalarnas Fäbodbrukarförening visade att det 2006 fanns minst 93 fäbodar där djur hålls på fritt bete i länet. Deltagandet i projektet har varit frivilligt och samtliga djurhållare som kontaktats och informerats om projektet har bidragit med kunskaper. För projektets genomförande har Joni Lidberg varit anställd av Länsstyrelsen i Dalarna. Genom besök på de enskilda fäbodarna har dialog förts med djurhållarna och en kartläggning av förhållandena på varje enskild fäbod har därför kunnat ske (Vid 4 av de 93 fäbodarna har endast telefonintervju skett medan besök genomförts på 89 fäbodar).

Kartläggningen har bland annat bestått av att samla in information om fäbodarnas olika driftsformer, eventuella anpassningar till rovdjursförekomst, förutsättningar för skadeförebyggande åtgärder mm. Om djurhållarna upplevt problem och skador på djur eller djurhållning som misstänkts varit orsakade av rovdjur så har dessa dokumenterats enligt djurhållarnas beskrivning och sammanställts med länsstyrelsens tillgängliga underlag, viltskadedatabasen rovdjursforum.

Varje enskild fäbods förutsättningar till olika förebyggande åtgärder mot rovdjursskador har diskuterats med djurhållarna. I de fall där behov och möjligheter funnits har förslag på åtgärder kunnat ges muntligt eller i form av ett skriftligt åtgärdsförslag.

Rapporten är en färskvara som främst är baserad på förhållandena på länets fäbodar under perioden 2000-2006.

4. Fäbodbete i Dalarna

4.1. Fäbodarna och dess tamdjur

Bruket av fäbodar har en lång historia i Dalarna som minst kan härledas till tidig medeltid. Efter att ha nått sin kulmen under 1800-talet har antalet fäbodar i bruk minskat under större delen av 1900-talet och de fäbodar som idag brukas är en liten del av den tidigare så

omfattande delen av Dalarnas jordbruk. Fäbodarnas driftsform har genom historien byggt på att tamdjuren gått på fritt skogs och fjällbete och vid flera fäbodar har också slåtter och åkermarker funnits där bl.a. en stor del av djurens vinterfoder tagits. Ett stort antal av de fäbodar som idag brukas med tamdjur på fritt bete har en kontinuerlig hävd av betesdjur där fäboden alltid har haft en roll i ett jordbruk. På flera fäbodar i länet har också hävden återupptagits och gemensamt för samtliga fäbodar är att den driftsform som utvecklats är anpassad till djurhållarens syfte och förhållanden på fäboden. Syftet med fäbodbruket skiljer sig också åt mellan djurhållarna. På vissa fäbodar hålls djuren främst som en naturvårdsåtgärd för att hålla gamla inägor och markerna kring själva fäboden öppna. Vanligast förekommande är dock att fäboden nyttjas som en del i ett större eller mindre jordbruk där det också är vanligt att stora naturvärden hävdas. I ett flertal fall är dessa jordbruk beroende av den betesmark som fäbodbetet erbjuder.

Ca 2850 tamdjur gick sommaren 2006 på fritt fäbodbete i Dalarna (vuxna djur och ungdjur). Av dessa var ca 1500 nötdjur, fördelade på 74 fäbodar med en besättningsstorlek på i medeltal ca 20 djur (3-130). Ca 100 hästar har gått på bete vid 18 fäbodar med i medeltal 5 djur per fäbod (1-40). På 29 fäbodar har ca 850 får hållits och på 20 fäbodar drygt 400 getter. Fårbesättningarnas medelstorlek är ca 29 djur (3-91) och getbesättningarna har ett medeltal på ca 20 djur (2-80).

På ett flertal fäbodar hålls flera olika djurslag. Sammantaget finns det 48 fäbodar där det hålls djurbesättningar bestående av stora djur som nöt och häst. På 17 fäbodar hålls enbart mindre djur som får och get medan det på 28 fäbodar hålls både stora och små djur.

Varje fäbod har som sagt sin egen driftsform som är anpassad efter djurhållarens behov och syfte. Om man generaliserar dessa driftsformer kan fäbodarna dock indelas i några olika kategorier baserade på huvudsaklig skötselmetod. Dessa överlappar i många fall varandra och ofta sker det också kombinationer av de olika driftsformerna, detta särskilt då flera olika djurslag hålls på fäboden.

Intensiv skötsel och dagligt hemtagande av djur till fäboden.

Denna kategori rymmer 68 fäbodar där hela eller delar av djurbesättningen kommer hem till fäboden på kvällarna. På dessa fäbodar sker också för det mesta installation i djurhus, intag i natthägn eller rovdjursavvisande fälla nattetid. Gemensamt för fäbodarna är att djurhållare eller djurskötare finns på vällen under minst två tillfällen per dag men oftast är djurhållaren också boende på fäboden. Mjölkhäntering sker på 41 av dessa fäbodar med en variation i djurantal alltifrån en mjölkget till 35 mjölkkor.

Daglig skötsel av djuren på fäboden.

På 12 fäbodar sker en driftsform där djuren är präglande till fäboden men där inga djur hålls instängda eller hägnade nattetid. Djuren kommer hem till fäboden minst en gång om dagen där de också ofta utfodras. I vissa fall är djurhållarna i denna kategori boende på fäboden under stora delar av betessäsongen.

Skötsel av djuren på betesområdet eller fäboden.

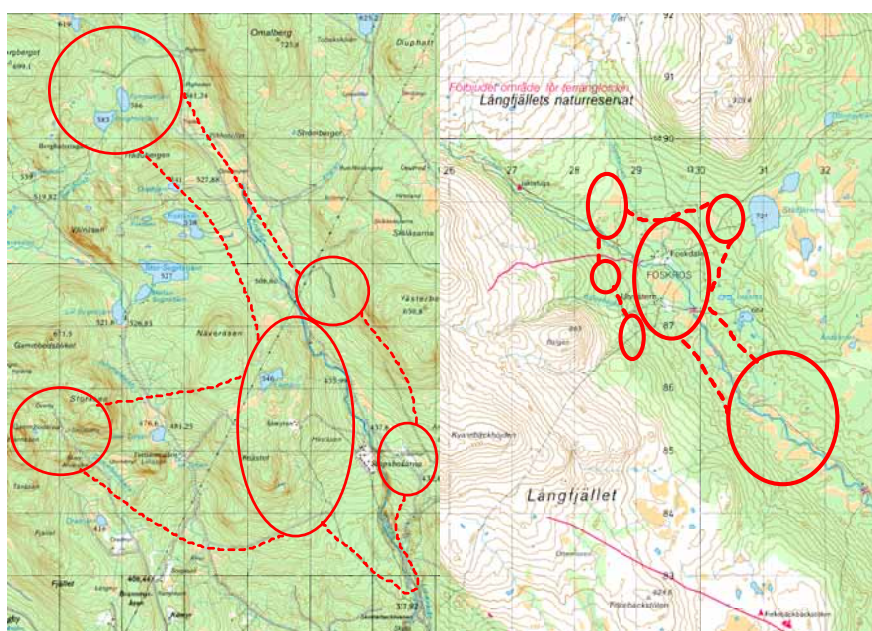
Vid 13 fäbodar finns en mer extensiv driftsform där djuren ofta kommer hem till fäboden men där präglingen till denna inte är lika stark som i ovanstående kategorier. Djurhållarna som har denna driftsform bor sällan på fäboden och djuren sköts genom tillsyn på betesområdet eller vid fäboden då de vistas där.

4.2. Fritt bete och betesområden

På samma sätt som variationen i fäbodarnas driftsformer är stor är också djurens betesrutiner (fäbodens betessystem) olika på fäbodarna. Något som de flesta djurbesättningar dock verkar ha gemensamt är att de oftast håller sig till de invanda rutiner som utvecklats genom fäbodens driftsform. Dessa rutiner har i många fall påverkats starkt av djurhållaren då bland annat mjölk och utfodringstider på fäboden har en stor betydelse för att driften ska fungera. I andra fall är djurens rutiner mindre styrda av djurhållaren.

De flesta betessystemen bygger på att djuren fritt väljer var de går och betar för att därefter återkomma till fäboden. Ibland sker djurens "betesrunda" en gång om dagen medan andra djurbesättningar går till och från fäboden några gånger per dygn. De olika besättningarna rör sig också olika långt från fäboden och på vissa fäbodar kan djuren beta närmare en mil bort för att därefter gå hem till fäboden till kvällen. Nötdjur är det djurslag som på de flesta ställen går längst bort från fäboden.

Den area som djuren rör sig på under sin tid ute på skogen/fjället kan benämnas som djurens betesområde. Betesområdenas storlek varierar stort beroende på djurslag, djurantal, betesrutiner, driftsform, terräng, förekomst av skogsbilvägar, stigar, och framförallt mark och växtlighets förhållanden. Inom ett betesområde finns ofta mindre områden som djuren nyttjar för betet under den större delen av tiden. På fäbodarna i Dalarna varierar betesområdenas storlek mellan ca 20 och 7000 ha. De flesta fäbodar med nötbесättningar har dock ett betesområde med en area mellan 500 och 2500 ha. Betesområdenas utformning varierar även de stort mellan fäbodarna och storlek och form kan även variera mellan olika betessäsonger.

Figur 1. Variation i betesområdenas storlek på två fäbodar med intensiv skötsel och dagligt hemtagande av djur till fäboden. Fäboden på den vänstra bilden betas av en nötbесättning bestående av ca 10 djur i skogsmark och har betesområde på ca 2500 ha. På den högra bilden ligger en fäbod väglöst i fjällterräng som betas av en nötbесättning bestående av ca 18 djur och har ett betesområde på ca 1000 ha. Områdena innanför heldragen linje är de som nyttjas för betet under större delen av tiden.

4.3. Lantraser

Vid bevarande av fäbodmiljöer och rovdjur finns flera aspekter att beakta. Tamdjurs och rovdjurs bevarandestatus samt dess anpassningar till den miljö de lever i är några av dessa.

På 72 av Dalarnas fäbodar hålls djur av svenska lantraser, de flesta i den miljö där deras karaktär eller typ formats (in situ). Jordbruksverket ger ersättning för bevarande av utrotningshotade husdjursraser till 43 av djurhållarna vid dessa fäbodar. De djurhållare som sökt ersättning för bevarandet håller tamdjur som är anslutna till en officiell husdjurskontroll och har en dokumenterad härstamning. En definition av lantras som förutom den dokumenterade härstamningen också fungerar praktiskt ur bevarandesynpunkt är följande:

”En lantras är en population av ett djurslag som parar sig naturligt även om valet av hane och hona styrs av människan. Rasen skall ha funnits tillräckligt lång tid i ett område för att djuren skall ha hunnit anpassa sig till sin miljö. I miljön ingår påverkan från många faktorer, t ex sjukdomar, skötsel och fodervanor samt brukarens önskemål om produktion.” (Hallander, Svenska lantraser, 1989).

Även rovdjur har ingått i miljön hos många lantraser och förmågan att undvika rovdjursangrepp är en egenskap som dessa utvecklat och behållit i högre utsträckning än övriga husdjursraser som framavlats på senare tid. Studier på får i Norge har visat att lantraserna har ett beteende med högre vaksamhet samt bättre flykt och flockegenskaper än vad övriga fårraser har. Förlusterna av får av dessa raser har också varit lägre än av de övriga fårraserna (Hansen mfl. 1998, Kartlegging av antipredatoratferd hos ulike saueraser, Tjötta fagsenter). De svenska lantrasfåren har mycket gemensamt med de norska och studierna går med största sannolikhet att överföra även till svenska förhållanden. Mycket tyder också på att kor av lantras, såsom rödkulla och fjällras, har ett välutvecklat beteende mot rovdjur.

Det är möjligt att lantrasdjurens beteende kan bidra till ett minskat antal rovdjursangrepp och mindre förluster vid eventuella angrepp på länets fäbodar. Beteendet kan dock troligen i sin tur leda till att störningar i djurhållningen lätt uppkommer då tamdjurens vaksamhet och flyktbenägenhet är relativt hög.

Att hålla lantrasdjur på fritt bete skulle på grund av djurens beteende kunna ses som en förebyggande åtgärd mot rovdjursangrepp. Dessa tamdjur har dock en hög bevarandestatus så de problem som rovdjur kan orsaka på djurhållningen kan även ha en negativ påverkan på bevarandet av de utrotningshotade djurraserna i sin ursprungliga miljö (så kallat ”in situ” bevarande).

5. Rovdjur i Dalarna

De fyra stora rovdjuren björn, varg, lodjur och järv samt kungsörn finns samtliga i Dalarna. Enligt de nationella mål som beslutats av Sveriges riksdag ska dessa rovdjur finnas i livskraftiga bestånd och tillåtas spridas över sina naturliga utbredningsområden. Detta är också vad som fastslagits i de regionala målen för Dalarnas län där målen även anger att rovdjuren ska sprida sig så jämnt som möjligt inom dessa områden.

Under perioden 2000-2006 är det björnens huvudsakliga utbredningsområde som är det som till största delen sammanfaller med de områden där de flesta fäbodar finns. Dalarna ingår i ett

av björnens så kallade kärnområden och vid den senaste detaljerade inventeringen (2001-2002) fanns ca 550 individer gemensamt i Dalarnas och Gävleborgs län. I Dalarna är tätheten av björn störst i den norra delen av länet. Även vargrevirens utbredning har under ett flertal år överlappat områden med fäbodan och vargstammen i Dalarna har även ökat de senaste åren. 2005 föddes vargkullar i fem vargrevir (fem föryngringar), varav fyra delades med andra län. Sommaren 2006 har länet berörts av sju föryngringar varav fyra delats med andra län där vargarna har rört sig minst lika mycket i de angränsande länen. De flesta fäbodan i länet ligger i de områden där sannolikheten för kommande etableringar av vargrevir är stor. Lodjuret har sin största koncentration i länets södra delar där antalet fäbodan är få. Under vintern 05/06 registrerades 34 loföryngringar (honor som under våren -05 fött ungar) i Dalarna. Järven har framförallt en nordlig utbredning även om långvandrande järvar förekommit i skogslandet ner till mellersta Dalarna.

2005 fastställdes en regional förvaltningsplan för stora rovdjur i Dalarnas län. Denna ska fungera som ett verktyg i den regionala rovdjursförvaltningen och tydliggöra den för myndigheter och allmänhet. I arbetet med förvaltningsplanen, som ska vara ett "levande dokument", deltar Dalarnas regionala rovdjursgrupp med företrädare från bland annat Dalarnas fäbodbrukarförening.

I förvaltningsplanen anges bland annat regionala mål för rovdjursstammarnas utveckling samt mål och åtgärder för de skador och den påverkan rovdjuren medför på berörda intressen (förvaltningsplanen går att läsa i sin helhet via Länsstyrelsens hemsida och kan beställas i tryckt form från Länsstyrelsen).

Det regionala målet för skador på tamdjur på fritt fäbodbete i länet lyder som följer:
"Skador orsakade av fredade rovdjur ska förebyggas inom ramarna för den dagliga verksamheten vid tamdjurshållning på fritt fäbodbete och får inte bli så stora att tamdjursnäringen påtagligt försvåras. Djurägare och Länsstyrelsen ska långsiktigt arbeta för att minimera skador på tamdjur orsakade av rovdjur."

6. Rovdjursangrepp

Under perioden 2000-2006 har 23 fäbodan i Dalarna blivit drabbade av rovdjursangrepp (se tabell 1). Dessa angrepp är besiktade av en av länsstyrelsen utsedd besiktningsman för viltskador och denne har konstaterat vilket rovdjur som med största sannolikhet orsakat de skador som uppkommit på tamdjuren.

De djur som angripits är framförallt får men också nöt och get har vid några tillfällen blivit angripna (se tabell 1 & 3). Vid ett tillfälle har också skador på en häst konstaterats vara orsakade av björn. Den driftsform som framförallt har varit utsatt för angrepp är fårskötsel där djuren hållits på fritt bete dygnet runt.

Under perioden 2000-2006 har stora rovdjur orsakat 41 skilda angreppstillfällen* på tamdjur på fäbodbete i länet. Tolv av de tjugotre fäbodarna som drabbats av angrepp har haft ett enskilt rovdjursangrepp medan åtta fäbodan utsatts för två angrepp. Ytterligare tre fäbodan har drabbats av tre eller flera angrepp (se tabell 2). De återkommande angreppen som skett har i

* Då antalet angreppstillfällen anges finns en viss felmarginal som beror på svårigheten att urskilja enskilda angrepp i de situationer där tamdjur försvunnit och återfunnits angripna under en period av flera dygn. Antalet angreppstillfällen beräknas på antalet besiktningar och därför kan det faktiska antalet angrepp vara något högre eller lägre än vad som här anges.

många fall inträffat skilda år men i flera fall har också angreppen skett inom ett relativt kort tidsintervall och då oftast av samma rovdjursart. På 21 av de 23 fäbodar som drabbats av angrepp under perioden 2000-2006 hålls djur på fritt bete betessäsongen 2006.

Fäbodar drabbade av rovdjursangrepp 2000-2006	
Besättning	Antal fäbodar
Får	15
Nöt	4
Nöt & Får	1
Get	1
Får & Get	1
Häst	1
	Totalt 23

Tabell 1. *Fördelning av drabbade besättningar på de 23 fäbodar där angrepp dokumenterats.*

Angreppstillfällen per drabbad fäbod (besiktningstillfällen) 2000-2006	
Antal angrepp	Antal fäbodar
3<	3
2	8
1	12

Tabell 2. *Antal angreppstillfällen på de drabbade fäbodarna*

Björnen är det stora rovdjur som orsakat flest antal angrepp och som också angripit flest antal tamdjur. Vargen står för ett betydligt färre antal angrepp men har vid varje enskilt angrepp orsakat skador på ett större antal tamdjur. Varken lodjur, järv eller kungsörn har konstaterats orsaka några skador på tamdjur på fäbodbete i Dalarna. (se tabell 3 & 4).

Angreppstillfällen (antal besiktningstillfällen)								
Skadegörare	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Totalt
Björn	1	3	7	3	6	3	7	30
Varg		1			2	2	6	11
Lo								0
Järv								0
Kungsörn								0
Totalt	1	4	7	3	8	5	13	41

Tabell 3. *Björn och varg är de arter som orsakat angrepp på tamdjur på fäbodbete i Dalarnas län 2000-2006.*

Antal angripna tamdjur per skadegörare och år									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2000 - 2006	
Dödad, saknad eller skadad art	Björn Varg	Björn Varg	Björn Varg	Björn Varg	Björn Varg	Björn Varg	Björn Varg	Björn Varg	
Nöt				4	2 3		1	7	3
Häst			1					1	
Får	12	29 14	23	1	11 2	7 18	16 12	99	46
Get						2	2	2	2
Totalt	12	29 14	24	5	13 5	9 18	17 14	109	51

Tabell 4. *Antalet dödade, skadade eller vid konstaterat angrepp saknade tamdjur fördelade på de rovdjursarter som orsakat skadorna.*

7. Övriga händelser som kan orsakas av rovdjur

7.1. Misstänkta rovdjursstörningar och andra händelser

Viltskadestatistik för besiktade angrepp av rovdjur på tamdjur på fäbodbete i länet finns sedan slutet av 1990-talet. Flera djurhållare har dock framhållit att det också är i form av störningar på tamdjuren som rovdjur kan orsaka problem för fäbodriften. Det kan också finnas luckor i viltskadestatistiken då det kan innebära stora svårigheter att återfinna tamdjur som försvunnit. Detta kan arta sig i såväl för höga som för låga tal i statistiken.

Genom att Länsstyrelsen får ökade kunskaper om de händelser som djurhållarna misstänker är orsakade av rovdjur kan troligen en förvaltning av rovdjur och fäbodmiljöer med acceptans av de berörda djurhållarna underlättas. De kunskaper som djurhållarna på länets fäbodan har om sina tamdjurs beteenden kan med stor sannolikhet också bidra till att eventuella rovdjursproblem kan åtgärdas och lösas. Att undersöka omfattningen av misstänkta rovdjursstörningar och andra händelser som djurhållarna upplevt är en del av den kartläggning som skett inom projektet.

En sammanställning över olika händelser som djurhållarna på Dalarnas fäbodan har lett till rovdjur under perioden 2000 – 2006 redovisas i följande stycken. Varje djurhållare har genom dialog framfört sina upplevelser som delats in i olika kategorier för att sedan åter granskas av djurhållaren. Kategorierna anger inte vilka effekter de enskilda händelserna medfört på djurhållningen (se även kap 7.2. indirekta skador). En mängd olika faktorer har betydelse för vilka händelser en djurhållare anser är ett problem. Då dessa uppfattningar kan skilja sig stort från fäbod till fäbod anges därför i kategorierna endast de olika händelser som djurhållarna upplevt.

Under de kategorier som beskriver ”misstänkta rovdjursstörningar” ryms en stor bredd av händelser och tamdjursbeteenden. Några av de vanligaste störningarna som djurhållarna angett består av att tamdjuren visat någon form av flyktbeteende där de endera kommit hemspringande till fäboden eller flytt bort från betesområdet och fäboden. I samband med flyktbeteendet har det ibland också skett splittringar av tamdjursflocken. I andra fall har störningarna bestått av att djuren inte går ut på betet som de brukar och/eller att de inte kommer hem till fäboden till kvällen. En gemensam nämnare för störningarna är att djuren uppvisat ett otryggt beteende. Detta beteende har visat sig mer eller mindre kraftfullt med en variation alltifrån att djuren endast uppträtt vaksamt till att djur blivit psykiskt och/eller fysiskt skadade och tvingats avlivas.

Orsaken till en störning kan vara svår att klargöra och djurhållarnas misstankar om rovdjur som orsak har varit olika stark beroende på rådande situation. Detta framgår också i följande kategorier som de olika händelserna delats in i.

7.2. Kategorier av händelser som kan orsakas av rovdjur

- **Tillfälliga störningar med rovdjur som misstänkt orsak**
- **Tillfälliga störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak**
- **Återkommande störningar med rovdjur som misstänkt orsak.**
- **Återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak.**

Där en störning har uppstått som djurhållaren misstänker är orsakad av rovdjur men där den ej har skett i direkt samband med någon observation av rovdjursförekomst anges kategorin som ”misstänkt rovdjursstörning”. Där djurhållaren kopplat samman en störning med spillning,

spår eller synobservationer av rovdjur eller då djurhållaren av någon annan anledning är övertygad om att rovdjur orsakat störningen anges kategorin som ”starkt misstänkt”. Djurhållarna har upplevt misstänkta rovdjursstörningar olika ofta och detta har kategoriserats som tillfälliga eller återkommande störningar. Med ”tillfällig” menas här att störning upplevts vid ett till två tillfällen under en betessäsong eller att en enskild störning skett i upp till två betessäsonger. Då störningarna betecknas som återkommande menas det att de upplevts vid fler än två tillfällen under samma betessäsong och/eller att enskilda störningar upplevts under fler än två betessäsonger.

- **Försvunna djur med rovdjur som misstänkt orsak.**

Rovdjur som misstänkt orsak till försvunna tamdjur har angetts då djur försvunnit i samband med misstänkta rovdjursstörningar, där försvinnandet kopplats samman med spillning, spår eller synobservationer av rovdjur eller då djurhållaren av någon annan anledning misstänker att rovdjur orsakat försvinnandet.

- **Döda djur med rovdjur som misstänkt orsak.**

Djur har hittats döda. Djurhållaren misstänker rovdjur som orsak då djuren försvunnit i samband med misstänkta rovdjursstörningar, där försvinnandet kopplats samman med spillning, spår eller synobservationer av rovdjur eller då djurhållaren av någon annan anledning är övertygad om att rovdjur orsakat försvinnandet. Länsstyrelsens besiktningsman har av någon anledning ej kontaktats eller så har denne på grund av att djuret varit försvunnet under lång tid ej kunnat fastställa dödsorsaken.

- **Besiktade rovdjursangrepp med skadade djur.**

Skada har skett på tamdjur som vid besiktning av Länsstyrelsen konstaterats vara orsakad av rovdjur.

- **Besiktade rovdjursangrepp med saknade djur.**

Djur har saknats i samband med att andra tamdjur i besättningen besiktats av Länsstyrelsen och konstaterats vara skadade eller dödade av rovdjur.

- **Besiktade rovdjursangrepp med dödade djur.**

Tamdjur har dödats och vid besiktning av Länsstyrelsen har rovdjur konstaterats vara dödsorsaken.

- **Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur**

Denna kategori rymmer de fäbodare där djurhållarna inte härlett någon särskild händelse eller något särskilt tamdjursbeteende till rovdjursförekomst. I vissa fall har tamdjuren haft ett avvikande beteende av andra orsaker än rovdjur och i andra fall också av okänd orsak.

Kategorier av händelser som orsakats eller misstänks ha orsakats av rovdjur under perioden 2000-2006 (samt angrepp och störningar av hund).	Antal fäbodar där händelserna upplevts
Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur	39
Tillfälliga störningar med rovdjur som misstänkt orsak	18
Tillfälliga störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak	9
Återkommande störningar med rovdjur som misstänkt orsak.	0
Återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak.	20
Försvunna djur med rovdjur som misstänkt orsak.	8
Döda djur med rovdjur som misstänkt orsak.	8
Besiktade rovdjursangrepp med skadade djur.	8
Besiktade rovdjursangrepp med saknade djur.	10
Besiktade rovdjursangrepp med dödade djur.	19
<i>Angrepp av hund på tamdjur</i>	4
<i>Störningar av hund på tamdjur</i>	5
<i>Försvunna tamdjur av okänd orsak</i>	7

Tabell 5. *Djurhållarna på fäbodarna har upplevt olika händelser som påverkat tamdjuren och djurhållningen. Förutom angrepp av rovdjur har också angrepp av hund skett på fyra fäbodar i länet och störningar av hund har också försiggått. Tamdjur kan försvinna av andra orsaker än rovdjur, till exempel stöld, sjukdom och olyckshändelser. Detta misstänks ha skett på sju fäbodar.*

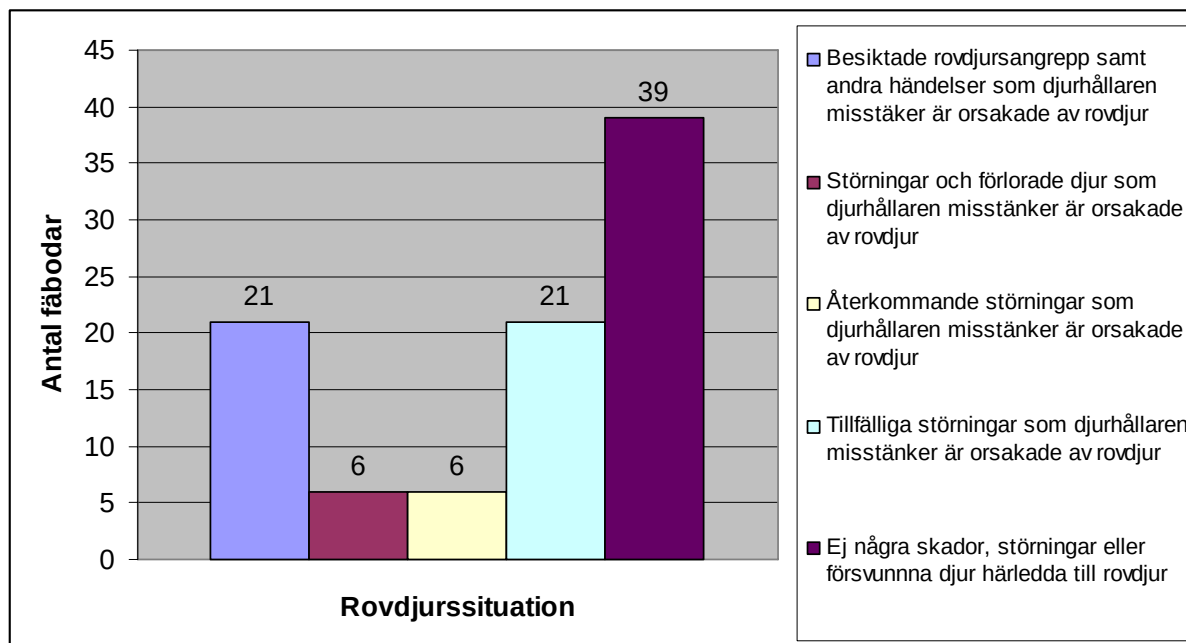
Tabellen ovan redovisar kategorierna som djurhållarna beskrivit. En och samma djurhållare har i flera fall upplevt flera av dessa kategorier och för att tydliggöra de enskilda fäbodarnas rovdjursituation har därför kategorierna i ovanstående tabell summerats för varje enskild fäbod. Denna sammanställning redovisas i **tabell 6** samt **figur 2** och visar att det vid 21* fäbodar (23%) har skett besiktning av Länsstyrelsen som konstaterat rovdjursskador i form av skadade, saknade och/eller dödade djur. Vid 14 av dessa 21 fäbodar har djurhållarna förutom direkta rovdjursangrepp också upplevt misstänkta tillfälliga eller återkommande rovdjursstörningar. Vid 6 av de 21 har man förutom de besiktade skadorna också förlorat ytterligare djur där man misstänker rovdjur som orsak (döda eller saknade djur). Djurhållarna på 6 fäbodar (6%) har upplevt återkommande misstänkta rovdjursstörningar medan man på 21 av fäbodarna (23%) har upplevt tillfälliga störningar med rovdjur som misstänkt orsak. Djurhållarna på 6 fäbodar (6%) har förutom tillfälliga eller återkommande störningar också förlorat djur där man misstänker rovdjur som orsak (på totalt 12 fäbodar har djurhållarna haft saknade eller dödade djur där det råder oklarheter om djurens dödsorsak eller orsak till försvinnande). Djurhållarna på 39 fäbodar (42%) har inte haft några skador, störningar eller försvunna djur som de härlett till rovdjur under perioden 2000-2006.

Sammanfattning av djurhållarnas rovdjursituation	Antal fäbodar med respektive situation
Besiktade rovdjursangrepp samt andra händelser som djurhållaren misstänker är orsakade av rovdjur	21
Störningar och förlorade djur som djurhållaren misstänker är orsakade av rovdjur	6
Återkommande störningar som djurhållaren misstänker är orsakade av rovdjur	6
Tillfälliga störningar som djurhållaren misstänker är orsakade av rovdjur	21
Ej några skador, störningar eller försvunna djur härledda till rovdjur	39

Tabell 6. *Sammanställning av djurhållarnas rovdjursituation under perioden 2000-2006.*

* Rovdjursangrepp har skett på 23 fäbodar under perioden men två av dessa har upphört med djurhållningen vid projektets genomförande sommaren 2006.

Det finns en stor variation av driftsformer och djurslag på de fäbodar där djurhållarna upplevt misstänkta rovdjursstörningar och någon särskilt drabbad driftsform går inte att urskilja i den sammanställning som här gjorts. Mycket tyder dock på att fäbodar med mjölkdjur kan bli hårdast drabbade om störningar uppstår.

Figur 2. Sammanställning av djurhållarnas rovdjurssituation under perioden 2000-2006. På 33 av fäbodarna har djurhållarna upplevt återkommande störningar eller allvarligare händelser som de själva eller länsstyrelsens besiktningsman härlett till rovdjur. Vid 21 fäbodar har tillfälliga störningar försiggått medan man på 39 fäbodar inte upplevt några händelser som härletts till rovdjur.

7.3. Indirekta skador

Direkta angrepp, försvunna djur och störningar orsakade av rovdjur kan på en del fäbodar få relativt lindriga effekter medan det på andra fäbodar kan uppstå flera olika följeffekter på djurhållningen. Dessa negativa följeffekter brukar benämnas som indirekta skador och kan delas in i några olika kategorier.

- Flyktskador
- Merarbete
- Minskad produktion
- Andra ekonomiska förluster

Att utreda eventuella indirekta rovdjursskador är ett komplext område som kräver mycket arbete och detaljerade kunskaper om den enskilda fäbodens situation och de händelser som där inträffat. Några normer för hur besiktning och dokumentering av denna typ av skador ska ske finns inte utarbetade i Sverige men arbete på området pågår. Länsstyrelsen i Dalarna deltar i detta arbete som organiseras av Viltskadecenter på Grimsö forskningsstation.

Även i dagsläget (2006) kan indirekta skador efter en enskild prövning ersättas av Länsstyrelsen i de fall där en besiktning av angripna tamdjur konstaterat att rovdjur orsakat skadorna.

8. Skadeförebyggande åtgärder

Djurhållarna på länets fäbodar använder säsongen 2006 flera olika skadeförebyggande åtgärder mot rovdjursangrepp och rovdjursstörningar (se tabell 5). Åtgärderna som används kompletterar ofta varandra och kombinationer av flera åtgärder är vanligt. Behov och möjligheter till att genomföra skadeförebyggande åtgärder varierar efter fäbodens driftsform, djurbesättning, markägförhållanden med mera. På vissa fäbodar kan det krävas stora omläggningar i djurhållningen för att kunna genomföra en viss skadeförebyggande åtgärd medan det på andra behövs relativt små förändringar för att risken för rovdjursskador ska minska betydligt.

Vad som kännetecknar de mest använda skadeförebyggande åtgärderna är att de ger ett skydd åt tamdjuren nattetid. Effektiva skadeförebyggande åtgärder då djuren går fritt ute på betet finns det dock ont om. De enda beprövade åtgärderna som då har en hög effektivitet är bevakning av människor och hundar samt avlägsning av skadegörande rovdjur. Ett flertal åtgärder kan dock tillsammans ge en minskad risk för rovdjursangrepp och rovdjursstörningar även dagtid. Mänsklig närvaro på fäboden och betesområdet är ett exempel på en sådan åtgärd.

Genomförda åtgärder 2006	Antal fäbodar
Vallning/vaktning	4
Nattintag (djurhus)	44
Rovdjursavvisande fålla	12
Natthägn	18
Boskapsvaktande hundar	1
Pejl	57
Sambete	(28)
Riktad skydds jakt	1

Tabell 5. Sammanställning av de skadeförebyggande åtgärder som djurhållarna använt sig av betessäsongen 2006. Av de 28 fäbodar som har sambete med stora och små djur är det bara ett fåtal där alla tamdjur går tillsammans ute på betet.

8.1. Åtgärdsförslag

Förslag på skadeförebyggande åtgärder har under projektiden delgivits djurhållarna muntligt och genom upprättande av skriftliga åtgärdsförslag. Åtgärdsförslagen bygger på varje enskild fäbods behov och önskemål och har upprättats i samråd med djurhållaren.

8.2. Vallning och vaktning

Under betessäsongen 2006 har djurbesättningarna på fyra fäbodar hållits på fritt skogsbete med mänsklig närvaro i djurens omedelbara närhet. Dessa besättningar består framförallt av getter och får men på en av dessa fäbodar hålls även kor. På tre av fäbodarna har vallning och vaktning skett dagligen under hela betessäsongen i kombination med installering i lagård nattetid. På den fjärde skedde mänsklig bevakning av djuren med hjälp av en boskapsvaktande hund efter att ett rovdjursangrepp inträffat i mitten av betessäsongen. På ytterligare några fäbodar brukar djurhållarna gå med djuren ute på betet till och från då behov och tid finns. Anledningen till att djuren vallas är dels att djurhållaren vill styra djurens bete till särskilda områden men den mänskliga närvaron och möjligheten att vakta djuren på betet är också en effektiv förebyggande åtgärd mot rovdjursskador.

Under historisk tid har mänsklig närvaro på fåbodbetet varit en nödvändighet inte minst för att styra djuren till just sitt betesområde då flera djurhållare skulle samsas om skogsbetet och då slåttermarker fanns ute på skogen. Vallandet och vaktandet av djuren har också varit en förutsättning för att undvika rovdjursangrepp på tamdjuren under tider och på platser där rovdjur varit allmänt förekommande. Som allt annat i samhället har även jordbruket rationaliserats genom åren och under 1900-talet har förutom rovdjuren även fåbodarna minskat drastiskt i antal. De stora anledningarna till den mänskliga arbetskraften nämligen vallning till det bestämda betesområdet och vaktande av tamdjuren mot rovdjur fick därigenom en kraftigt minskad betydelse.

Dagens fåbodbruk som närmast utvecklats under 1900-talet bygger till stor del på att djuren genom väl inarbetade betesrutiner inte behöver mänsklig närvaro ute på det fria betet. Då rovdjursstammarna i slutet av 1900 och i början av 2000-talet vuxit sig större kan dock vallning och vaktning av tamdjuren åter få en betydelse. Problemet med åtgärden är att de relativa kostnaderna för arbetskraft nu ligger många gånger högre än under historisk tid då dessa åtgärder var vanligt förekommande. På de flesta fåbodarna som brukas 2006 har också en driftsform utvecklats där inte någon tid finns över för djurhållaren till att kontinuerligt valla och vakta djuren.

Trots att åtgärden är kostsam finns troligen utvecklingsmöjligheter. Genom nyttjande av ideell arbetskraft och samhällets stöd samt genom samverkan mellan olika områden och fåbodarna skulle vallning och vaktning av tamdjur på fåbodbete troligen kunna bli mer allmänt förekommande.

8.3. Nattinstallning

På 44 av länets fåbodarna tas hela eller delar av djurbesättningen in i någon form av lagård eller djurhus nattetid. Installning av mjölkande kor har en lång tradition på många fåbodarna i länet och djurhållarna på flera fåbodarna ser detta som en naturlig del av fåbodbruket. Traditionerna har dock varit olika på skilda platser och under olika tidsepoker. Djur som inte mjölkas till exempel får och hästar har på många ställen haft en tradition av fritt bete dygnet runt. Även idag hålls fåren på ungefär hälften av fåbodarna med fårskötsel på fritt bete också nattetid. Får med denna driftsform är dock de djur som är mest drabbade av rovdjursangrepp.

Installning av djur kräver lämpliga byggnader och innebär arbete med djuren både morgon och kväll. En nackdel vid en rationell fårskötsel är också den tillväxtminskning som sker på framförallt lammen. Ett exempel från en fåbod i länet visar på en minskning av lammens slaktvikt med 27% efter att de börjat hållas inomhus nattetid. Nattinstallning kan också ha en liknande effekt på mjölkdjur med en minskad produktion som resultat.

Installning nattetid är en åtgärd som i de flesta fall ger ett fullt skydd av djuren under en tid på dygnet då risken för rovdjursangrepp är stor. Åtgärden kan också medföra att djuren får en ökad prägling på fåboden och på människor vilket kan leda till en minskad angreppsrisik även dagtid.

8.4. Natthägn och rovdjursavvisande fållor

Vid 27 av fåbodarna hålls hela eller delar av besättningen i någon form av hägn inne på fåboden under nätterna. På 18 av dessa fåbodarna hålls djuren innanför gårdsgård, fårstängsel eller några eltrådar. Denna åtgärd fungerar som en skadeförebyggande åtgärd genom att djuren hålls samlade inne på fåboden där mänsklig närvaro och en hög trygghet kan medföra

att djuren inte störs av rovdjursförekomst i närområdet. Samtidigt minskar de flesta typer av stängsel risken för direkta rovdjursangrepp och djuren går inte heller exponerade för rovdjur ute på betesområdet.

För att tamdjuren ska ha en så säker plats som möjligt att vara på de tider då de inte går på fritt bete kan också en rovdjursavvisande fålla användas. Då en fålla klassas som rovdjursavvisande ska denna uppfylla vissa kriterier som gör att den håller ute rovdjur. Användningen av en sådan fålla kan variera efter djurhållningens behov där den bland annat kan nyttjas som nattfålla, fålla för kalvar och killingar o.s.v. samt som en fålla för samtliga djur om behov finns (till exempel i situationer med hög angreppsrisk).

Då utformningen av en rovdjursavvisande fålla sker bör hänsyn tas till några olika faktorer som bland annat följande: En fålla bör inte göras så liten så tamdjuren inte har någonstans att ta vägen om de blir skrämde. Man bör också tänka på att tamdjuren kan ha möjlighet till en ”trygg sida”, ett djurhus eller att hagen är så rejäl så att tamdjuren inte försöker att fly. En gårdsgårdshage i gott skick kompletterad med yttre eltrådar är troligen den mest funktionella typen av rovdjursavvisande fållor då den är en kombination av ett psykiskt hinder mot rovdjur (el) och ett fysiskt hinder som hindrar tamdjur från flykt och flyktskador.

Fållans storlek och utformning bör också anpassas till miljön och djurhållningen då den värdefulla flora som finns på ett flertal fåbodar kan gå förlorad vid en alltför kraftig störning av marken. Trampskadorna på marken kan vid blött väder också bli så allvarliga så de skadar djurhälsan. Parasiter är ett annat problem som särskilt lamm är extra känsliga för och dessa ska därför hållas på parasitfria marker. För att en fålla som använts av får ska bli fri från parasiter krävs det att den vilar ett år från både får och getter. För att minska parasittrycket ska fåren helst också flyttas från en fålla efter kraftiga regnväder.

För att minska markslitage och parasitproblem bör en fålla om möjligt göras så stor så att den invändigt kan delas upp i flera mindre fållor. På så vis kan växelhållning mellan olika år eller mellan olika djurslag bedrivas. Ett alternativ är också att ha flera rovdjursavvisande fållor på fåboden om detta är möjligt.

Natthägn och rovdjursavvisande fållor är oftast ett effektivt skydd för tamdjur nattetid och även denna åtgärd kan ha en positiv verkan dagtid. Vid nio av fåbodarna i länet hålls djur i rovdjursavvisande fållor nattetid och på tre fåbodar används rovdjursavvisande fållor som en kompletterande åtgärd till nattinstallning. Konkreta åtgärdsförslag på rovdjursavvisande fållor har upprättats på 18 fåbodar efter djurhållarnas behov och önskan.

Om möjlighet finns att uppföra de föreslagna rovdjursavvisande fållorna kan minst 12 av de 17 får och getbesättningarna i länet som nu går fritt dygnet runt få ett ökat skydd mot rovdjursangrepp.

8.5. Boskapsvaktande hundar

Boskapsvaktande hundar är en beprövad skadeförebyggande åtgärd som används i många delar av världen. Genom historien har man även i Sverige använt hundar för att hjälpa till att skydda tamdjuren mot rovdjur och på några fåbodar i länet har man också ofta med sig någon form av gårdshund med djuren ute på betet. De flesta hundraser som nu används som boskapsvaktande hundar har ett sydeuropeiskt ursprung.

Boskapsvaktande hundar kan användas på flera olika sätt där man i Sverige i liten skala använder hundar tillsammans med hägnade tamdjur. Då tamdjur hålls på fritt bete kan i princip tre olika metoder användas.

- Boskapsvaktande hundar på patrullering bygger på att en person med hund eller hundar patrullerar av tamdjurens betesområde för att om möjligt driva bort rovdjur och samtidigt markera sin och hundens närvaro på betesområdet.
- Boskapsvaktande hundar ensamma med tamdjur på fritt bete är i princip samma metod som används där tamdjur går hägnade och hundarna lever här ihop med de tamdjur de ska vakta. För att metoden ska vara effektiv krävs det att hunden eller hundarna är starkt präglade på tamdjuren som också bör beta i flock.
- Boskapsvaktande hundar i kombination med vallning och vaktning av tamdjuren är en metod som bygger på mänsklig bevakning av tamdjuren med hjälp av hund eller hundar.

Metoderna har olika stark skadeförebyggande verkan där hundar tillsammans med mänsklig bevakning är den mest effektiva men också den mest kostsamma. Kombinationer av metoderna är också möjliga. Fler än en hund anses ofta vara nödvändigt för en hög effektivitet.

En boskapsvaktande hund har använts på en fäbod i Dalarna under 2005 och 2006. Hunden har främst använts vid närvaro av människor och har också vaktat djuren i kombination med mänsklig bevakning. Betessäsongen 2005 stötte hunden bort en björn från fäboden men 2006 skedde vargangrepp på tamdjuren vid två tillfällen då dessa inte hade någon bevakning av hund eller människor. En till boskapsvaktande hund har hösten 2006 införskaffats till denna fäbod.

På en annan fäbod i länet har också två boskapsvaktande hundar införskaffats under hösten 2006 och på ytterligare ett par fäbodar med fårbesättningar har ett stort intresse för metoden visats.

Om boskapsvaktande hundar ska kunna användas på fäbodar med fritt bete kommer det troligen att vara en nödvändighet att hundarna är vana vid människor och att de också har någon form av tillsyn under den tid de går med tamdjuren på betet. Användande av boskapsvaktande hundar är en skadeförebyggande åtgärd som kräver stor hundvana och goda kunskaper i dessa hundars beteende.

8.6. Sambete

Att hålla mindre djur som får och getter tillsammans med större djur som kor och hästar kan ha en skadeförebyggande effekt. Stora djur och en variation i djurens beteende kan bidra till att rovdjur avstår från att genomföra ett angrepp. Ju mer flockbenägna och präglade på varandra tamdjuren är desto mer fungerar denna djurhållning som en skadeförebyggande åtgärd.

Vid 28 fäbodar i länet hålls små och stora djur tillsammans på betesområdet. Det är dock i relativt få av dessa djurbesättningar som djurslagen är så hårt präglade på varandra så de håller sig tillsammans ute på betet.

8.7. Pejlutrustning

Vid 57 av fäbodarna i Dalarna använder man sig av pejlutrustningar som består av en mottagare och en eller flera sändare som sätts på tamdjuren. Åtgärden har provats och

utvärderats av viltskadecenter med slutsats att användande av utrustningen kan minska risken för rovdjursproblem och lindra problem som redan uppstått. Hur många angrepp och störningar som utrustningen förhindrat på Dalarnas fåbodar finns inte tillräckligt med underlag för att dra slutsatser från men vad man däremot kan se är hur utrustningen kunnat nyttjas på de fåbodar där angrepp försiggått. Vid 15 rovdjursangrepp (besiktningstillfällen) som skett på får och getter under 2005 och 2006 har djurbesättningen varit försedd med pejlutrustning. Vid tre av dessa angrepp hittade man dödade och saknade djur med hjälp av pejlutrustningen. Vid fyra angrepp fanns pejlutrustning men djuren hittades utan att använda denna. Vid ytterligare sju angrepp saknades djur som inte återfanns då den pejlutrustning som användes inte satt på dessa djur. Även om djuren inte återfunnits med hjälp av utrustningen anser flera av dessa djurhållare att den ändå varit till stor hjälp för att hålla reda på de djur som inte angripits. I ett flertal fall på fåbodar där djurhållarna upplevt misstänkta rovdjursstörningar har också utrustningen använts och varit till stor hjälp.

Omdömet som de 57 djurhållarna har om pejlutrustningens funktion är varierande. 55 av dem har i princip samma sorts utrustning men som man upplever fungerar olika bra. 12 % av djurhållarna har sändare på djuren men har inte behövt använda dem. 40% av djurhållarna tycker att utrustningen fungerar bra och har varit till stor hjälp medan 20% anser att utrustningen fungerar men inte efter förväntan. 28% av djurhållarna menar dock att utrustningens funktion är dålig. Den största anledningen till detta menar man är att utrustningen har för kort räckvidd och för dålig riktningsnoggrannhet. I vissa fall har här rent tekniska problem förekommit men i andra fall har även terrängen, djurens beteende och djurhållarens hantering av utrustningen troligen haft en betydelse för funktionen.

8.8. Riktad skydds jakt

Skydds jakt på rovdjur är en åtgärd som kan vara effektiv för att förhindra att skador och olägenheter uppstår. På fåbodar går det ofta att genomföra skadeförebyggande åtgärder som erbjuder skydd de tider på dygnet då tamdjuren inte går på fritt bete. På de flesta fåbodar finns dock inte möjlighet för den enskilde djurhållaren att efter ett angrepp erbjuda tamdjuren ett effektivt skydd under deras tid ute på betet. Akutåtgärder såsom akutstängsel och hemtag av djuren från fåboden kan fungera i vissa situationer men är sällan en lösning som är tillfredställande för de drabbade djurhållarna. En riktad skydds jakt på den eller de rovdjursindivider som orsakar skador eller olägenheter vid en fåbod kan vara en effektiv förebyggande åtgärd mot återkommande problem. Länsstyrelsen i Dalarna får bevilja skydds jakt på enskilda skadegörande individer av björn och lodjur medan Naturvårdsverket är beslutande organ om jakten gäller flera individer av dessa arter eller varg och järv.

Rovdjur som orsakar skador och allvarliga olägenheter vid fåbodar kan avlivas under följande förutsättningar.

- Avlivning på polisens initiativ enligt 9 § Jaktlagen "Om ett vilt djur orsakar avsevärd skada eller om det kan antas vara farligt för människors säkerhet, får polismyndigheten låta avliva djuret om det inte finns någon annan tillfredställande lösning"
- Skydds jakt på enskilda initiativ enligt 27 § Jaktförordningen: "Om det behövs för att förhindra att björn, varg, järv, lo, säl eller örn orsakar skador får Naturvårdsverket ge tillstånd till jakt. Detsamma gäller om ett enskilt djur av arterna björn, varg, järv, lo, säl eller örn orsakar allvarliga skador eller olägenheter. Naturvårdsverket får i fall som avses andra meningen föreskriva att beslut om jakt på björn och lo får föreskrivas av

Länsstyrelsen. Sådana föreskrifter får dock endast avse län med fasta stammar av björn eller lo. I Beslutet om tillstånd ska bestämmas hur det ska förfaras med fångat eller dödat djur. När tillstånd meddelas enligt första stycket får myndigheten medge undantag från 31 § första stycket jaktlagen (1987:259) och också medge att jakten får bedrivas på annans jaktområde. Förordning (2001:451).”

- Skydds jakt på enskilda initiativ enligt 28 § Jaktförordningen ” Om något av rovdjuren björn, varg, järv eller lo angriper tamdjur eller om det finns skälig anledning att befara ett sådant angrepp, får åtgärder vidtas för att skrämja bort rovdjuret.

Rovdjur som avses i första stycket får dödas för att skydda ett tamdjur

1. av tamdjurets ägare eller vårdare om det finns skälig anledning att befara ett angrepp på tamdjuret, dödandet sker i omedelbar anslutning till att rovdjuret har angripit och skadat eller dödat tamdjur och det inte går att avvärja det befarade angreppet genom att skrämja bort rovdjuret eller på annat lämpligt sätt.
2. av tamdjurets ägare eller vårdare om rovdjuret befinner sig inom inhägnat område avsett för skötsel av tamdjuret, om det finns skälig anledning att befara att rovdjuret där angriper tamdjuret och det inte går att avvärja angreppet genom att skrämja bort rovdjuret eller på annat lämpligt sätt.

Åtgärder enligt första och andra styckena får vidtas på annans jaktområde och trots bestämmelserna 9 §. Sådant jakt är dock inte tillåten inom nationalpark.

Naturvårdsverket skall fortlöpande bedöma om möjligheten att döda rovdjur med stöd av andra stycket försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde. Om Naturvårdsverket bedömer att så är fallet skall verket genast anmäla detta till regeringen. Förordning (2006:14)

Riktad skydds jakt på skadegörande individer av björn och lodjur kan också genomföras under den generella skydds jakten som bedrivs på dessa arter. I Naturvårdsverkets beslut om den generella skydds jakten på björn anges också att jakten främst ska riktas mot de björnar som ställer till problem eller till områden där problem kan uppstå. Länsstyrelsen har också uppmanat länets jägare att den generella skydds jakten bör utgå från dessa områden.

Hösten 2006 skedde genom samarbete mellan Länsstyrelsen och lokala jägare en effektiv skydds jakt på en björn som angripit tamdjur vid en fäbod i Dalarna. Björnen fälldes dagen efter angreppet. På ytterligare två fäbodar som utsattes för björnangrepp under sensommaren 2006 genomfördes försök att fälla de skadegörande individerna genom skydds jakt, dock utan att lyckas. Samtliga försök till skydds jakt på björn vid fäbodar 2006 genomfördes under den generella skydds jakten.

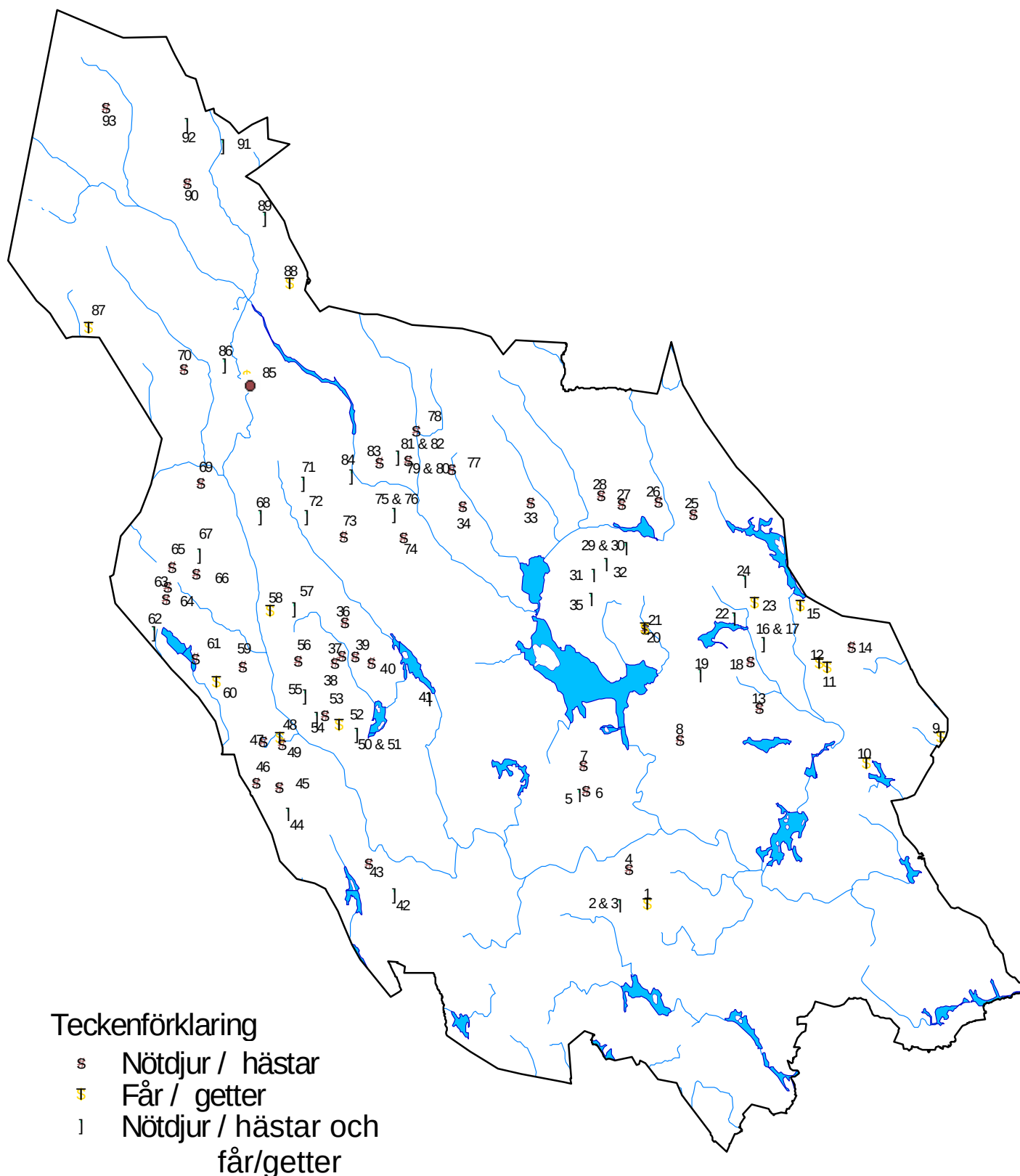
8.9. Avfallshygien

En mycket viktig skadeförebyggande åtgärd är avfallshygien. Med detta menas att hålla rent från avfall som kan uppfattas som föda av rovdjur. Vid ett flertal fäbodar i länet finns platser inom tamdjurens betesområde där det lagts ut slaktavfall. Denna dumpning sker inte av djurhållarna själva utan problemet har i de flesta fall uppdagats under älgjakten. Det utlagda slaktavfallet medför en ökad risk för rovdjursangrepp på tamdjuren då rovdjur kan komma att uppehålla sig på betesområdet under en längre tid samt då fler rovdjursindivider lockas till området. På en stor del av fäbodarna i länet där slaktavfall påträffats har också djurhållarna upplevt störningar som man misstänker är orsakade av rovdjur och på några av dessa fäbodar har också rovdjursangrepp förekommit. Avfallshygien är också mycket viktig på själva fäboden och vid fritidshusbebyggelse i dess närhet.

*Informativ skylt för god avfallshygien.
Hälsingland 2005. Foto: Joni Lidberg*

9. Karta. Fäbodar med tamdjur på fritt bete i Dalarnas län 2006

Figur 3. Karta över fäbodarna i länet markerade efter djurslag på fritt bete.

10. Kortfattade beskrivningar av fåbodarna

Då variationen är stor mellan de olika fåbodarna i såväl driftsformer som eventuella rovdjursproblem ges följande presentationer av de enskilda fåbodarna. Presentationen är en kortfattad beskrivning av respektive fåbod där bland annat fåbodens rovdjurssituation beskrivs enligt kategorierna i kap. 7.2.

1. Stockgropen

Stockgropen är ett fåbodställe där inägorna slåttas för att därefter betas av ett tiotal tackor. Fåren går på fritt bete på ett större område men håller sig mestadels inne på den öppna vallen. Nattetid hålls djuren i ett fårhus med tillhörande rovdjursavvisande fålla.

Rovdjur: Rovdjursangrepp med dödade och skadade djur (Varg 1999: Angrepp 1: En tacka dödad. Angrepp 2: Åtta tackor dödade och en psykiskt skadad och senare avlivad).

Övrigt: Den relativt sena vistelsetiden är en anpassning för att kunna bo på fåboden samtidigt som djuren.

Vistelsetid: Augusti - September.

2. & 3. Bastberget (1&2)

Bastberget är ett fåbodställe med två skilda djurbesättningar.

I fåbodställets norra ände "Bastberget1" hålls en liten fårbesättning med sex tackor och ett tiotal lamm. Fåren rör sig för det mesta fritt inne på vallens öppna ytor under uppsikt på dagarna och de går oftast in i ett fårhus nattetid.

I den södra delen av Bastberget, "Bastberget2" hålls en liten nötbесättning bestående av två kor, två kvigor och två kalvar. Korna mjölkas och på fåboden sker tillverkning av mjölkprodukter. Kalvarna hålls i hagar på vallen medan de stora djuren går på fritt skogsbete. Dessa går ute fritt även på nätterna. Korna som lånas in till vallen sköts gemensamt av åtta familjer som turas om att bo på fåboden.

Rovdjur: "Bastberget1", tillfällig störning på tamdjuren med rovdjur som misstänkt orsak. "Bastberget2" ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: På "Bastberget1" har man tidigare lagt hemtaget av fåren som en anpassning till den ökade angreppsriskerna på sensommaren. Vid "Bastberget2" används pejltrustning. På fåbodstället skedde vid tre skilda tillfällen angrepp av hund på en fårbesättning som tidigare hölls där.

Vistelsetid: Juni - Augusti

4. Västtjärnlindan

På Västtjärnlindan har en succesiv ökning av beteshävderna skett sedan 1990. Vid fåboden hålls sommaren 2006 tre kor på fritt bete. Här finns också ett par kalvar och i hägn på vallen går ett tiotal får och sju till åtta getter. Korna mjölkas och hålls i lagård på nätterna.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Korna är av rödkulla och fjällras.

Vistelsetid: Juni - Augusti

5. Ljusbodarna

Ljusbodarna som till viss del ägs av Leksands kommun brukas med djur från Siljansnäs sockenförening. Djurhållaren sköter här ett tjugotal får och getter med ett tjugotal lamm och killingar samt två hästar, tolv vuxna kor och två kalvar. Samtliga djur går på fritt bete på dagarna med viss vallning och alla djuren hålls i lagård eller hage nattetid. På fäboden drivs kafé samt kursverksamhet.

Rovdjur: En tillfällig störning på tamdjuren med björn som starkt misstänkt orsak (2005). Rovdjursangrepp med dödade djur skedde hos en tidigare djurhållare på fäboden där en kalv samt två får dödades av varg 1993.

Övrigt: Djurhållaren använder pejlutrustning och på fäboden finns en rovdjursavvisande nattfälla. Korna är rödkullor och fjällkor. Fären är gute och finullsfår.

6. Skinnaråsen

Skinnaråsen är ett fäbodställe där det 2006 går tre nordsvenska hästar går på fritt bete. Dessa hålls i stall varje natt och på fäboden finns en rovdjursavvisande fälla där hästarna kan gå om inte djurhållaren är hemma på fäboden. På fäboden håller också ett fäbodlag ett trettiotal får på bete innanför elnät.

Rovdjur: Rovdjursangrepp med skadat djur samt rovdjursangrepp med dödade djur (Björn 2002: En häst skadad. Varg 1996: Tre får dödade. Varg 1993: Sex får dödade).

Övrigt: Pejlutrustning används.

Vistelsetid: Maj - Oktober

7. Skallskog

På Skallskog håller djurhållaren fyra kor och två kvigor på fritt skogsbete. Korna mjölkas och tillverkning av mjölkprodukter sker på fäboden. Här finns också tre kalvar som går i en hage. Alla djur hålls i en gårdsgårdshage nattetid.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlutrustning används. Korna är av rödkulla och fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

8. Stor Moberg

Stor Moberg är ett fäbodställe som efter en upphörd hävd åter öppnats upp och som nu brukas genom bete. Vid fäboden går tolv kvigor, en ko med kalv samt en nordsvensk häst.

Djurhållarna håller djuren tama genom att locka in dem med kraftfoder varje dag. Fäboden som nu arrenderas av Länsstyrelsen ligger väglöst men nära djurhållarnas hemgårdar.

Rovdjur: En tillfällig störning med rovdjur som misstänkt orsak (2004).

Övrigt: Djurhållarna använder pejlutrustning och går runt på betesområdet varje dag, ofta med hund. Åtgärdsförslag finns upprättat på en rovdjursavvisande fälla.

Vistelsetid: Juni - September

9. Lumshedens Norrfäbon

På Norrfäbon hålls får och getter på fritt skogsbete. Djurbesättningen bestod i början av betessäsongen 2006 av 92 djur. Djurhållarna bedriver en intensiv skötsel av djuren där getterna mjölkas och tillverkning av mjölkprodukter sker. Man använder sig av en boskapsvaktande hund som en förebyggande åtgärd mot rovdjursskador.

Rovdjur: Återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt rovdjursangrepp med dödade djur (Varg 2006: Angrepp 1; Ett lamm dödat och en mjölkgget skadad. Angrepp 2; Två tackor och en mjölkgget dödade).

Övrigt: Ett bagglamm hittades dött utan bitskador tre veckor innan det första vargangreppet skedde. Efter det första vargangreppet 2006 har en tillfällig rovdjursavvisande nattfälla använts. Efter det andra angreppet togs djuren hem från fäboden. Pejlutrustning används och ytterligare en boskapsvaktande hund har införskaffats. Planer och åtgärdsförslag finns på en permanent nattfälla. Får och getter är av lantraser.

Vistelsetid: Juni-Oktober

10. Kroktjärn

Kroktjärn är en fäbod där 11 tackor och 18 lamm hålls på fritt skogsbete. På fäboden har fåren en fälla och ett fårhus som de kan nyttja nattetid.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlutrustning används och planer och åtgärdsförslag på en rovdjursavvisande nattfälla finns. Fåren är av lantras.

Vistelsetid: Maj – Augusti

11. Alderbacka

På Alderbacka fäbod har en stor del av den tidigare öppna fäbodtälten åter öppnats upp. Vid fäboden har också ett tiotal får gått på fritt skogsbete de senaste åren fram till 2006.

Djurhållarna som ej har någon egen stuga på fäboden har hjälp av en stugägare med skötseln av djuren.

Rovdjur: Återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt två rovdjursangrepp med dödade djur (Varg 2006: En tacka dödad och en saknad. Björn 2005: En tacka dödad och en tacka med två lamm saknade).

Övrigt: Pejlutrustning används. Planer och åtgärdsförslag finns upprättat på en rovdjursavvisande fälla. Fåren är av lantras.

Vistelsetid: Juni - Augusti

12. Kurberget

På Kurberget hålls 36 gutefår på fritt bete. Fåren kommer alltid hem till fäboden en gång om dagen vilket gör att djurhållarna som ej har någon egen fäbod på vallen ändå kan sköta dem. På fäboden går också ett tiotal tjurar i ett hägn, ägda av en annan djurhållare.

Rovdjur: Rovdjursangrepp med dödade djur. Varg 2006: Ett bagglamm dödat och ett saknat.

Övrigt: Pejlutrustning används. Ett bagglamm försvann 2004. Fåren är av lantras och certifierade för framtida genbank.

Vistelsetid: Juni – Augusti

13. Dubblarbo

På Dubblarbo fäbod bor djurhållaren med en vallhund, fyra kor, fyra ungdjur och fyra kalvar. En av korna mjölkas och alla djur går på fritt bete dagtid och hålls hemma på nätterna i en natthage. Under tidigare år har djurhållaren också haft får på fäboden men valde att sluta med fårskötseln inför denna fäbodsäsong.

Rovdjur: Återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak.

Övrigt: Pejlutrustning används. Korna är rödkullor.

Vistelsetid: Juni - Augusti

14. Nysjön

Vid Nysjö fäbodas hålls 15 mjölkkor, fyra kvigor och 3 kalvar på fritt bete. Korna mjölkas effektivt på en "mjölkvagn" och egna produkter tillverkas medan man också levererar mjölk till mejeri. Alla djur går i en rovdjursavvisande nattfälla nattetid.

Rovdjur: Tillfällig störning med rovdjur som misstänkt orsak (2005).

Övrigt: Korna har blivit drivna av en jakthund vid ett tillfälle. Sju av korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni – Augusti

15. Grejsan

Grejsans fäbod har en obruten hävd av djur. Djurhållaren håller här 10-12 mjölkgetter som är av fäbodens ursprungsbesättning. På fäboden sker tillverkning av mjölkprodukter.

Djurhållaren brukar också låna in några kor till fäboden för bete i hagar. Här håller också ytterligare en djurhållare 13 får på bete i hägn.

Rovdjur: Tillfällig störning med björn som starkt misstänkt orsak (2005).

Övrigt: På fäboden finns en lagård samt en rovdjursavvisande fälla. Getterna är av lantras och är bevarade in situ.

Vistelsetid: Juni – Oktober

16 & 17. Prästbodarna "1&2" (samt Gumsberg, Kvarnströmsägan och Perolsbodarna.)

På Prästbodarna finns sommaren 2006 två skilda tamdjursbesättningar som här benämns som Prästbodarna "1 & 2". På "Prästbodarna1" hålls tjugo kor med fem kalvar, tio getter med sex killingar, en ren, en gris, några höns samt fyrtiotre tackor. En mjölkhantering med mejerileverans och tillverkning av mjölkprodukter bedrivs på fäboden. Nattetid hålls getter och småkalvar i lagård medan kor och får går fritt. Fäboden nyttjas i ett flerfäbodssystem där Lisskog, Gumsberg, Kvarnströmsägan och Perolsbodarna också brukas med djur på fritt och hägnat bete. Vid fäboden höll ytterligare en djurhållare en djurbesättning bestående av två hästar och två getter. På "Prästbodarna2" består djurbesättningen 2006 av tre hästar, två kor, nio ungdjur och en kalv. Vid fäboden finns en rovdjursavvisande fälla för akuta situationer.

Rovdjur: "Prästbodarna1", återkommande störningar samt försvunna, skadade och döda djur med rovdjur som starkt misstänkt orsak. "Prästbodarna2", återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak.

Övrigt: Pejlutrustning används på båda fäbodarna. Åtgärdsförslag på en rovdjursavvisande fälla finns upprättat på "Prästbodarna 1" Korna där är av rödkulla och fjällras. Fåren består mestadels av värmäländska skogsfår och getterna är även de av lantras. Störning av hund har skett vid fäboden (1998).

Vistelsetid: Maj - September

18. Nyberget

Djurhållaren på Nyberget arrenderar fäboden av ett skogsbolag och brukar fäboden under fäbodsäsongen. Vid fäboden hålls totalt 53 nötdjur varav 25 kor mjölkas. Några kor står i sin och övriga djur är ungdjur. Här sker en mjölkhantering med mejerileverans. Fyra kalvar och två hästar hålls i hagar på fäboden.

Rovdjur: Tillfällig störning med rovdjur som misstänkt orsak samt rovdjursangrepp med dödade djur (Björn 2004: En ko död).

Övrigt: Pejlustrustning används. Korna är av rödkulla och fjällras.

Vistelsetid: Juni – September

19. Lisskog

Lisskog är en fäbod som används i ett flerfäbodsystem tillsammans med Prästbodarna och djurbesättningen som hålls här är i stort sett densamma som den som hålls på ”Prästbodarna1” under sommaren. Mjölkning och tillverkning av mjölkprodukter sker på fäboden. På fäbodstället hålls också tamdjur i hägn. Här håller även två andra djurhållare nöt och hästar inom hägn.

Rovdjur: Återkommande störningar och döda djur (tre tackor 2006) med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt rovdjursangrepp med dödat djur (Varg 2006: En tacka dödad).

Övrigt: Pejlustrustning används. Åtgärdsförslag på rovdjursavvisande fålla finns upprättat. Nötdjuren är av rödkulla och fjällras. Fåren består mestadels av värmländska skogsfår och getterna är även de av lantras.

Vistelsetid: Maj & September-Oktober

20. Karl-Tövåsen

Karl-Tövåsen är en fäbod med obruten hävd av betessdjur. På fäboden håller djurhållarna mjölkkor sedan 30 år tillbaka. Totalt 24 nötdjur går på fritt skogsbete i området, 13 av dessa är mjölkkor och övriga är ungdjur och kalvar. Fäboden har en intensiv skötsel där alla djur hålls i lagård nattetid. Tillverkning av mjölkprodukter sker på fäboden och djurhållarna tar också emot ett stort antal turister varje sommar.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlustrustning används på korna, fem av dessa är av rödkulla och fjällras.

Vistelsetid: Juni – September.

21. Gälsgården

300 m från fäboden Karl-Tövåsen ligger Gälsgården vilken har varit en fast bosättning som troligen varit kopplad till fäbodstället under tidigare århundraden. Djurhållarna håller här en liten tam fårbesättning på fritt bete. Fåren är instängda i ett fårhus nattetid.

Rovdjur: Rovdjursangrepp med dödade djur (Varg/Björn* 2006: Två tackor och två lamm dödade).

Övrigt: Fåren på Gälsgården är av gute och blandras.

Vistelsetid: Maj – Oktober.

* Vid besiktningen påträffades spillning av både varg och björn vilket resulterade i en bedömning med 50% varg och 50% björn som sannolik skadegörare.

22. Sandviken

På Sandviken går tre kor, fem kalvar och tio får på bete. Djuren hålls under en kortare tillvänjningsperiod innanför hägn på fäbodens inägor för att därefter släppas på fritt bete. Djurhållaren matar in djuren till fäboden på kvällen.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: 2002 försvann ett lamm från fäbodbetet. Nötdjuren är av fjällras och fåren är ryafår.

Vistelsetid: Juni – September

23. Hållberget

På Hållberget har man under flera år arbetat med att öppna upp markerna som efter avslutad hävd växt igen. Sedan 1998 håller en djurhållare här får på bete för att bibehålla markerna öppna.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: En tacka bröt nacken och dog i flykten då hon blev jagad av en hund. Åtgärdsförslag på en rovdjursavvisande nattfälla finns upprättat.

Vistelsetid: Juni – Augusti

24. Givarsbodarna

På Givarsbodarna finns fyra kor med fyra kalvar, två hästar och tio tackor med femton lamm. Djurhållarna nyttjar en form av växelbete där vissa djur hålls i hage för att lätt få hem övriga djur från det fria betet.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Försvunna djur, 2000: en tacka och 1992: en tacka. Korna är av fjällras, även fåren är av lantras och en av hästarna är en nordsvensk. Åtgärdsförslag på en rovdjursavvisande fälla finns upprättat.

Vistelsetid: Juli – Augusti

25. Söla

Söla är en fäbod där nuvarande fäboddrift med ungdjur på bete har pågått sedan mitten av 70-talet. Markerna på och runt fäboden betas nu av fyra kvigor. Dessa går innanför en gårdsgårdshage på nätterna och släpps ut på fritt bete på dagarna.

Rovdjur: Tillfälliga störningar med rovdjur som misstänkt orsak.

Övrigt: Åtgärdsförslag på en rovdjursavvisande komplettering av nuvarande gårdsgårdshage finns upprättat.

Vistelsetid: Juni – September

26. Ärteråsen

På Ärteråsen hålls en stor variation av djur. Här går elva kor, tolv ungdjur, nio kalvar, två hästar och två getter med killingar. De minsta kalvarna samt hästarna och getterna går i hagar på den relativt stora vallytan medan de större nötdjuren går på fritt skogsbete. Fem av korna mjölkas och tillverkning av mjölkprodukter sker på fäboden. I augusti månad hålls alla djur i inhägnad nattetid.

Rovdjur: Återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt två rovdjursangrepp med dödade, saknade och skadade djur (Varg 2004: En kalv dödad, en kalv skadad och en kvinga saknad. Björn 2003: En ko dödad och en ko skadad)

Övrigt: Samtliga rovdjursproblem har inträffat efter 10:e augusti. Tamdjuren har minskat sitt betesområde med ca 75% mellan 2004 och 2006. Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni – Augusti

27. Kväksel

På Kväksel finns fyra mjölkkor och en tjur. Djurhållaren bedriver en intensiv skötsel av djuren då man förutom nattinstallning och mjölkhantering med tillverkning av mjölkprodukter också ofta går med djuren ute på betet. Fäboden har en i stort sett obruten hävd av betesdjur.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Korna är av fjällras och är fäbodens ursprungsbesättning bevarad in situ.

Vistelsetid: Juni - September

28. Skräddar-Djurberga

Skräddar-Djurberga är en fäbod som förvaltas av Orsa-Skattunge hembygdsförening. Fäboden har en obruten hävd av betesdjur och sommaren 2006 går här fem mjölkkor och sju kvigor på fritt bete. Tillverkning av mjölkprodukter sker på fäboden. I hägn på vallen går också sex kalvar samt två grisar. Djurhållaren har också ankor och hönor här. Alla djur hålls inne i lagård och djurhus nattetid.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Korna är av fjällras. Åtgärdsförslag på rovdjursavvisande kalvhage finns upprättat.

Vistelsetid: Juni – September

29 & 30. Kruppa "1&2"

På Kruppa fäbodställe finns sommaren 2006 två skilda tamdjursbesättningar. Dessa benämns här som Kruppa "1&2". På "Kruppa1" hålls 91 tackor på fritt bete. Dessa stängs in i en rovdjursavvisande fälla nattetid. På "Kruppa2" finns en nötbесättning bestående av 29 djur med dikor och kalvar. Kalvarna hålls i en rovdjursavvisande fälla där också korna stängs in nattetid.

Rovdjur: "Kruppa1", återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt rovdjursangrepp med dödade, skadade och saknade djur (Varg 2005: Sex tackor dödade och fyra saknade. Björn 2004: Två tackor dödade och en saknad. Björn 2002: En tacka dödad, en saknad och fyra skadade och avlivade. Björn 2001: Två tackor dödade, fyra saknade och två skadade och avlivade). Sedan 1995 har ytterligare ett flertal djur försvunnit samt hittats döda med rovdjur som starkt misstänkt orsak.

"Kruppa2", återkommande störningar med rovdjur som misstänkt orsak (2004).

Övrigt: Pejlutrustning används på båda besättningarna. På "Kruppa1" tas ej några lamm upp till fäboden på fritt bete p.g.a. stora förluster under tidigare år.

Vistelsetid: Juni – Augusti

31. Västra Grunuberg

Västra Grunuberg är ett fäbodställe med stora inägomarker. Här hålls sommaren 2006 ett drygt 20-tal nötdjur, både kor och ungdjur, samt får på fritt bete. Fåren, som är ett 50-tal, håller sig mestadels på de öppna inägorna medan nötdjurens går längre ut på skogen på bete.

Rovdjur: Rovdjursangrepp med dödade djur (Björn 2006: Två tackor dödade.).

Övrigt: En tacka dödad av hundar (2002) samt återkommande störningar av hundar.

Pejlutrustning används. Fyra kor är av fjällras.

Vistelsetid: Maj - September

32. Östra Grunuberg

Östra Grunuberg är den största fäboden i Dalarna sett till djurantalet. På fäboden finns en stor variation av många utrotningshotade tamdjursraser. Sommaren 2006 finns på fäboden, ett 40-tal får, ett 20-tal getter, ett 10-tal hästar och totalt 120-130 nötdjur varav 55 är vuxna kor där ca 35 mjölkas. Samtliga mjölkkor hålls i en fålla nattetid, kalvarna hålls mestadels i hage medan de flesta övriga djur kommer hem till kvällsutfodringen på vallen till kvällen.

Rovdjur: Tillfällig störning med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt rovdjursangrepp med dödade djur (Björn 2006: Tre tackor och en bagge dödade*. Varg 2005: Två får dödade och ytterligare sex får saknade. Björn 2003: En ko dödad samt en kalv saknad). Även ytterligare djur är försvunna med rovdjur som misstänkt orsak (*2006: totalt 14 får saknade varav kadaver av fyra är funna och besiktade).

Övrigt: Lantraserna på Östra Grunuberg är: Rödkullor, Fjällkor, Telemarkskor, Fjordfä, Dölefä, Gutefår, Finullsfår, Spaelsau och Nordsvenska hästar. Pejlutrustning används, planer finns på boskapsvaktande hundar och åtgärdsförslag finns upprättat på en rovdjursavvisande fålla.

Vistelsetid: Juni – September

33. Hällberg

På Hällbergs fäbodar hålls fem ungtjurar på bete av Hällbergs fäbodförening. Flera djurskötare turas om att sköta djuren på fäboden där bl.a. installning av djuren nattetid är en av arbetsuppgifterna.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlutrustning används.

Vistelsetid: Juni - Augusti

34. Stora Vasselnäs

På Stora Vasselnäs hålls sommaren 2006 tre mjölkkor på fritt bete. Här finns även två kalvar och i hagar på fäboden håller djurhållarna också ett 50-tal får. Alla nötdjur tas in i lagård nattetid.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur

Övrigt: Tidigare år hölls en större djurbesättning på fäboden.

Vistelsetid: Juni - September

35. Brunnvasselbodarna

På Brunnvasselbodarna finns en stor variation av djur. Här hålls sommaren 2006 18 nötdjur, fem hästar och fyra tackor. Sex kor mjölkas och mjölken levereras till mejeri. Samtliga djur hålls hemma på fäboden på nätterna där de stora nötdjuren och hästarna hålls i lagård medan kalvar och får hålls i en liten hage.

Rovdjur: Tillfällig störning med rovdjur som starkt misstänkt orsak (2006).

Övrigt: Tio av nötdjuren är av fjällras och fyra är rödkullor. Fåren är rya och gutefår.

Vistelsetid: Juni - Augusti

36. Norrgårdssälen

Norrgårdssälen är en fäbod med en obruten hävd av betesdjur. Djurhållaren har varit på vallen i 53 år och hållit mjölkkor fram till 2005. Sommaren 2006 hålls här fyra kor en kviga och fyra kalvar som alla hålls i lagård nattetid.

Rovdjur: Tillfällig störning med rovdjur som starkt misstänkt orsak (2005).

Övrigt: Pejlutrustning används. Kalvarna hålls i en kalvhage tills de är stora nog att följa korna ut på betet.

Vistelsetid: Juni - September

37. Hållan, 38. Lejden & 40. Åsen

På fäbodarna Åsen, Lejden och Hållan håller en djurhållare ett tiotal kor på bete. På Lejden och Hållan går tre till fyra kor på vardera fäboden och på Åsen hålls två kor med en kalv på bete. Djuren går innanför hägn den första tiden på fäbodarna för att därefter få gå på fritt bete.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur sedan 1990 då ett björnangrepp skedde på Åsen där två tackor dödades.

Övrigt: Djurhållningen kommer fortsättningsvis endast att ske på fäboden Åsen och där finns ett åtgärdsförslag på en rovdjursavvisande fålla upprättat. Korna på Åsen är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - Augusti

39. Mattsäl

Vid Mattsäl går ett femtiotal nötdjur på fritt bete. Dessa består av ett trettiotal vuxna djur och övriga är kalvar. Samtliga djur går fritt dygnet runt och inmatning sker på fäboden för att prägla dem till platsen.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur sedan 1996. Dessförinnan skedde björnangrepp med dödade får vid ett flertal tillfällen.

Övrigt: Pejlutrustning används. Omläggningen från får till nötdjur skedde 1996.

Vistelsetid: Juni – Augusti

41. Kättboåsen

På den norra delen av Kättboåsen sker ett aktivt brukande med öppnande av markerna. Gamla åkerlindor tas upp med hjälp av grisar och på fritt bete går ett tiotal nötdjur och tio tackor med lamm. Kalvarna hålls hemma på fäboden i en kalvfålla. Alla djur hålls inne nattetid, tre kor mjölkas och tillverkning av mjölkprodukter sker på fäboden.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Nötdjuren är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - Oktober

42. Norra Brudskogen

Norra Brudskogen är en fäbod med obruten drift sedan 1600-talet. Här finns sommaren 2006 tjugonio nötdjur varav elva är vuxna kor och övriga är ungdjur. Åtta av korna mjölkas. På fäboden hålls också sjutton får och två hästar. Mjölkorna hålls i lagård nattetid medan övriga djur hålls i en rovdjursavvisande nattfålla.

Rovdjur: Återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt rovdjursangrepp med dödade djur (Varg 2001: En tacka och fyra lamm dödade och fyra tackor och sex lamm saknade.).

Övrigt: Pejlutrustning används. Korna är av fjällras och även får och hästar är av lantras.

Vistelsetid: Juni - Augusti

43. Åtjärnberget

På Åtjärnberget hålls ett fyrtiotal hästar och ett tiotal vuxna kor. Djuren hålls först under en tillvänjningsperiod i hägn på vallen för att därefter släppas på fritt bete. Djuren går fritt dygnet runt och utfodras på fäboden om kvällarna.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlutrustning används. En häst försvann under betessäsongen 2006 av okänd orsak. Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - Oktober

44. Skördrisberget

På Skördrisberget hålls sex nötdjur varav två kor mjölkas. Här finns även åtta getter på bete. Alla djur hålls under sommaren i en hage på nätterna och på sensommaren tas djuren också in i lagård.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Maj - Oktober

45. Byxångselen

På Byxångselen har djurhållaren två kor, två kvigor och en kalv. En av korna mjölkas för husbehov med tillverkning av mjölkprodukter. Alla djur hålls inne i lagård nattetid.

Rovdjur: Tillfälliga störningar med rovdjur som misstänkt orsak.

Övrigt: Pejlutrustning används. Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

46. Bredsjöberget

Vid Bredsjöberget hålls 38 nötdjur på fritt bete dygnet runt. Djuren hålls den första veckan i ett tillvänjningshägn. Efter en punktlig prägling kommer djuren in till fäboden för att få lite kraftfoder varje dag under resten av betessäsongen.

Rovdjur: Tillfällig störning med rovdjur som starkt misstänkt orsak (2005) En björnavvisning genomfördes 2003 med gott resultat.

Övrigt: Pejlutrustning används. De flesta av korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

47. Gammelselen

På Gammelselen, som har en kontinuerlig hävd av betesdjur, håller djurhållaren två kor, två dikalvar och en tjur. En av korna mjölkas och på fäboden sker tillverkning av mjölkprodukter. Alla djur hålls i lagård nattetid.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Nötdjuren är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

47. Liselen

På Liselen hålls nitton getter, tre får och tre kor på fritt bete. Korna hålls mestadels i lagård nattetid medan getter och får går ute dygnet runt.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlutrustning används och ett åtgärdsförlag på en rovdjursavvisande fålla finns upprättat. Korna är av fjällras och även getterna är av lantras.

Vistelsetid: Maj - Oktober

49. Ulvsliden

På Ulvsliden hålls tre kor på fritt bete. Korna hålls för det mesta i en rovdjursavvisande fälla med lagård på nätterna.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni – September

50. Arvselen 1

På Arvselen finns två fäbodar med skilda djurbesättningar och den södra fäboden benämns här som Arvselen 1. Vid denna fäbod hålls sommaren 2006 ett trettiotal vuxna nötdjur och 12 tackor. Nötdjuren hålls i ett hägn om nätterna medan fåren går fritt dygnet runt.

Rovdjur: Återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt rovdjursangrepp med skadade, saknade och dödade djur (Björn 2001: Elva tackor och nio lamm dödade. Björn 2000: En tacka dödad samt tre tackor och sju lamm saknade. Björn 1998: Två tackor och ett lamm dödade samt tre tackor och fem lamm saknade).

Övrigt: Vid fäboden skedde flera björnangrepp på får även innan 1998. Pejlutrustning används. Endast vuxna djur tas nu upp till fäboden för att minska risken för rovdjursangrepp. Tjugosex kor är av fjällras.

Vistelsetid: Juni – September

51. Arvselen 2

Den norra fäboden på Arvselen benämns här som Arvselen 2. Här hålls två till fyra mjölkkor, lika många kalvar och tre mjölkgetter. På fäboden tillverkas mjölkprodukter och alla djur hålls inne i lagård nattetid.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur sedan 1995 då nio tackor dödades av björn.

Övrigt: Korna är av fjällras och även getterna är av lantras.

Vistelsetid: Maj - September

52. Momyckelberget

Vid Momyckelberget hålls sommaren 2006 nio tackor med femton lamm. Djuren går på fritt bete dygnet runt och har tillgång till en lagård som står öppen.

Rovdjur: Rovdjursangrepp med dödade djur (Björn 2006: Tre tackor och två lamm dödade, Björn 1995: En tacka dödad).

Övrigt: Pejlutrustning används. Björnen som orsakade angreppet 2006 fälldes genom skyddsjakt.

Vistelsetid: Maj - Oktober

53. Kvillselen

På Kvillselen håller djurhållarna fyra kor, en kviga, och fyra kalvar. Korna mjölkas och mjölken levereras till mejeri. Alla djur hålls i lagård nattetid.

Rovdjur: Tillfälliga störningar med rovdjur som misstänkt orsak (2006 & 2004).

Övrigt: Pejlutrustning används. De flesta djuren är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

54. Nyselen

På Nyselen hålls nio kor, fyra stutar, femton tackor och femton lamm på fritt bete. Fäboden har en kontinuerlig hävd av betesdjur. På fäbodens inäga finns en hage som nötdjuren hålls i nattetid. Fåren håller sig också ofta i denna hage.

Rovdjur: Tillfälliga störningar med björn som starkt misstänkt orsak (2006).

Övrigt: Pejlutrustning används. Åtgärdsförslag på rovdjursavvisande fålla finns upprättat. Nötdjuren är av fjällras.

Vistelsetid: Maj - September

55. Råberget

Råberget är en fäbod där både kor, får och hästar hålls på fritt bete. Sommaren 2006 hålls 36 tackor, ett 40-tal lamm, 3 kor, 3 kalvar och ett 15-tal hästar på fäboden. Korna brukar mjölkas och står i lagård varje natt där också hästarna för det mesta hålls nattetid.

Rovdjur: Rovdjursangrepp med skadad ko (Björn 2004) samt återkommande störningar, försvunna och döda djur med rovdjur som starkt misstänkt orsak. Rovdjursangrepp med dödade djur har även skett på fäboden (Björn 2001: en tacka dödad hos tidigare djurhållare).

Övrigt: Åtgärdsförslag finns upprättat på en rovdjursavvisande fålla. Angrepp och störningar av hund har också skett på fäboden. Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Maj - Oktober

56. Sjöändan

Vid Sjöändan har djurhållaren sexton nötdjur på bete sommaren 2006. Dessa består mestadels av vuxna djur men också av kvigor och kalvar. Djuren går fritt på dagarna, håller sig då mestadels på de gamla inägorna vid fäboden och tas in i lagård varje natt.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Vid Sjöändan hålls också ett tiotal får i hägn av ytterligare en djurhållare.

Vistelsetid: Juni - September

57. Mattsåsen

På Mattsåsen hålls kor och getter och mjölkhantering sker på fäboden. Nötbesättningen består av femton djur och några kalvar som inte går med på fritt bete. Getterna är även de ett femtontal med nio killingar. Alla djur hålls i djurhus nattetid.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlutrustning används. Korna är av fjällras och rödkulla.

Vistelsetid: Juni - September

58. Norra Fenningberget

Vid Norra Fenningberget hålls fyrtio getter och åtta killingar. Tjugo av getterna mjölkas och mjölkprodukter tillverkas på fäboden. Djuren vallas ute på skogsbetet en tur om dagen för att därefter gå fritt inne på den öppna vallytan. Alla djur hålls i lagård på natten.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Djurhållaren har hållit djur på fäboden sedan 1956. Getterna är av lantras.

Vistelsetid: Juni - September

59. Bergsätra

På Bergsätra fäbod hålls sommaren 2006 fem kor och fem ungdjur. Fäboden har en obruten hävd av betesdjur och sedan 1995 hålls åter mjölkkor på vallen. Alla djur hålls i lagård nattetid.

Rovdjur: Återkommande störningar med björn som starkt misstänkt orsak (2003).

Övrigt: En björnavvisning skedde 2003. Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - Augusti

60. Södra Vardsätern

Södra Vardsätern ligger väglöst i Tandövardens naturreservat och förvaltas av Länsstyrelsen. Djurhållaren har nyttjanderätt på fäboden och håller här ett 40 tal unggetter och en mjölkget som mjölkas för husbehov. Djuren vallas hela tiden på det fria betet och hålls i lagård om nätterna.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Getterna lånas in under betessäsongen.

Vistelsetid: Juni - Augusti

61. Tisjölandet

Tisjölandet och markerna runtomkring hävdas genom bete av 17 vuxna nötdjur. Dessa hålls vid fäbodstället och går mestadels på fritt bete dygnet runt. Djuren betar de gamla inägorna och går också ut längre sträckor ut på skogsbetet.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlutrustning används. Natthage finns på fäboden. Betesperioden är tidigarelagd för att minska risken med rovdjursproblem på sensommaren. Korna är av rödkulla och fjällras.

Vistelsetid: Maj - Juli

62. Norra Risberget

Vid Norra Risberget hålls sex kor, fyra kalvar och fem getter med sex killingar. På fäboden hålls också en häst i hägn. Tre av korna och getterna mjölkas. Samtliga djur hålls i lagård om nätterna. Djurhållaren vallar ut djuren till dagens betesområde varje morgon.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlutrustning används. Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni – Augusti

63. Södra Kallberget

Vid Södra Kallberget hålls femton nötdjur bestående av kor, kalvar och kvigor på fritt bete. Djuren går på fritt bete dygnet runt och utfodras med lite kraftfoder varje kväll.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlutrustning används. En ko försvann sommaren 2006.

Vistelsetid: Juni - Augusti

64. Norra Kallberget

Vid Norra Kallberget hålls 39 nötdjur bestående av kor, kalvar och kvigor. Djuren hålls innanför hägn på vallen den första veckan på betessäsongen och går därefter fritt dygnet runt. De utfodras med lite "godis" varje kväll inne på fäboden.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Planer finns på en rovdjursavvisande kalvfålla och pejlutrustning.

Vistelsetid: Juni - Augusti

65. Yrväderskölen

Vid Yrväderskölen som har en obruten hävd av bete hålls 38 kor och 3 kvingor på fritt bete dygnet runt på ett relativt stort betesområde. På fäboden finns också två hästar som mestadels betar inne runt vallen.

Rovdjur: Tillfällig störning med rovdjur som starkt misstänkt orsak (2004). Rovdjursangrepp med dödade djur (Varg 1995: femton får dödade).

Övrigt: Pejlutrustning används

Vistelsetid: Juni - September

66. Kinnvallsjösätra

Vid Kinnvallsjösätra håller man tretton kor, en kvinga och fyra kalvar på fritt bete. Djuren brukar oftast tas in i lagård på kvällen men kan också gå fritt på vallen nattetid, detta särskilt under varma sommarperioder.

Rovdjur: Återkommande störningar och en försvunnen ko med rovdjur som starkt misstänkt orsak.

Övrigt: Pejlutrustning används. Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

67. Vålbrändan

Vålbrändan är en fäbod där tre djurhållare håller sina djur på gemensamt fritt bete. Vid fäboden hålls sommaren 2006 totalt 104 djur varav de flesta är kor som går fritt dygnet runt. Tre hästar och några getter finns också på vallen.

Rovdjur: Återkommande störningar och försvunna djur med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt rovdjursangrepp med dödade djur (Björn 2001: Två tackor dödade hos tidigare djurhållare).

Övrigt: De större delarna av nötbosättningarna är av rödkulla och fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

68. Västra Moren

Västra Moren har en obruten hävd av betesdjur. På fäboden hålls en stor variation av djur och här går 49 kor, 5 kalvar, 2 hästar, 17 getter och 13 killingar. Mellan 10 och 15 kor brukar mjölkas och djuren hålls i en hage på vallen nattetid.

Rovdjur: Återkommande störningar och döda djur (2004, 2003 & 2000) med björn som starkt misstänkt orsak.

Övrigt: Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - Oktober

69. Öjskogsfjälltåkten

Vid Öjskogsfjälltåkten hålls sommaren 2006 totalt 59 nötdjur. Tolv av dessa är kalvar som hålls i en hage på fäboden för att locka hem de övriga djuren till kvällen. Mjölkning för husbehov sker ibland och djuren hålls i ett hägn på nätterna.

Rovdjur: Tillfälliga störningar samt ett dött djur med rovdjur som misstänkt orsak.

Övrigt: Pejlutrustning används. Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

70. Särksjösätern

Vid Särksjösätern hålls sommaren 2006 78 nötdjur och ett 80-tal får inkl. lamm på fritt bete. Nötdjuren som är av highland cattle-ras rör sig på ett relativt stort betesområde runt fäboden medan fåren håller sig på ett mindre område invid vallen.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlustrustning används. Fåren är av lantras.

Vistelsetid: Juni - Oktober

71. Floj

Floj är en fäbod med en stor variation av djur. Här finns en ardenner, tio kor, fyra kalvar, två grisar, tre renar, arton getter och fyra killingar samt ett trettiotal hönor. Hälften av korna mjölkas och på fäboden sker tillverkning av mjölkprodukter. Alla djur utom hästen hålls i lagård på nätterna.

Rovdjur: Tillfällig störning med rovdjur som misstänkt orsak (2006).

Övrigt: Pejlustrustning används och en rovdjursavvisande fålla finns på vallen. Korna är av fjällras och även getterna är av lantras.

Vistelsetid: Juni - Augusti

72. Hedbodarna

På Hedbodarna finns sommaren 2006 en djurbesättning bestående av nio mjölkkor, 2 kvigor, sju kalvar och ett tjugotal getter varav tio är mjölkande. På fäboden sker tillverkning av mjölkprodukter. Korna går relativt långa sträckor från fäboden medan getterna oftast håller sig i närheten av vallen där de minsta kalvarna går i en hage. Samtliga djur hålls inne i lagård om nätterna.

Rovdjur: Återkommande störningar med björn som starkt misstänkt orsak.

Övrigt: Korna är av fjällras och även getterna är av lantras.

Vistelsetid: Maj - September

73. Vasselbodarna

Vasselbodarna är en fäbod där fem mjölkkor och en kviga betar markerna. Efter att ha gått en vecka för avbete innanför hägn på vallen går djuren fritt på skogen. Mjölkning sker varje dag och alla djur hålls i lagård om nätterna.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Två av korna är av fjällras. Mjölken körs ned till hemgården för leverans till mejeri.

Vistelsetid: Juni - Augusti

74. Sovaldberg

Sovaldberg är en fäbod som följer traditionen på stället med inhägnade slåttermarker där djuren betar på skogen runt vallen. Fäboden har en kontinuerlig hävd av betesdjur och sommaren 2006 betar en häst och sexton nötdjur bestående av sinkor och kvigor på området runt vallen. Alla dessa djur hålls i lagård på fäboden nattetid. Inne på vallområdet hålls också några inlånade får innanför elnät.

Rovdjur: En tillfällig störning med björn som starkt misstänkt orsak (2002).

Övrigt: Tidigare år höll man också mjölkkor på fäboden.

Vistelsetid: Maj - September

75. Rämman "1"

Rämman är ett stort fäbodställe där det finns djur på två skilda fäbodar och den södra benämns här som Rämman 1. Denna fäbod har en obruten hävd av betesdjur och sommaren 2006 hålls tolv kor och tre kvigor samt två bockar och en get på bete. Alla djur hålls hemma på fäboden nattetid där man nyttjar en natthage.

Rovdjur: En tillfällig störning med rovdjur som misstänkt orsak (1999).

Övrigt: Åtgärdsförslag finns upprättat på en rovdjursavvisande fälla och planer finns på att införskaffa en pejltrustning. Korna är av fjällras och även getterna är av lantras.

Vistelsetid: Juni - September

76. Rämman "2" (Jansgården)

Den norra fäboden på Rämman heter Jansgården. Här finns femton kor, två kvigor och fjorton kalvar som alla går på fritt bete på dagarna och hålls i en natthage om nätterna. På fäboden hålls också fem får i hägn inne på vällen.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejltrustning används. Planer finns på att göra natthägnen rovdjursavvisande.

Vistelsetid: Juni – September

77. Torrlid

Torrlid är en fäbod med en obruten drift av mjölkande djur. På fäboden hålls sommaren 2006 åtta mjölkkor, fyra sinkor, åtta kvigor och en häst på fritt bete. Innanför hägn finns också två getter och två grisar. Samtliga djur hålls inne på fäboden under nätterna där kor, getter och häst står i lagård medan kvigorna hålls i en nattfälla. Tillverkning av mjölkprodukter sker på fäboden.

Rovdjur: Återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt rovdjursangrepp med skadade djur (Björn 2006: En ko skadad och därefter avlivad).

Övrigt: Pejltrustning används. De flesta av korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - Augusti

78. Bössbo

På Bössbo hålls sjutton stutar och två kvigor på bete. Djuren går på ett område som åt ett håll är avgränsat med eltrådar. Varje eftermiddag matas de in till fäboden och de håller sig sedan oftast inne på vällen under natten och går ut på betet tidigt på morgonen.

Rovdjur: En tillfällig störning med varg som starkt misstänkt orsak (2005).

Övrigt: Nötdjuren är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

79 & 80. Loka-Risberg "1&2"

På Loka-Risberg har det funnits betesdjur kontinuerligt i minst 400 år. Sommaren 2006 finns två skilda nötbosättningar på fäbodstället som här benämns Loka-Risberg 1 & 2. Djuren går oftast tillsammans ute på betet för att därefter gå till respektive djurhållares lagård på eftermiddagen. "Loka-Risberg1" ligger i fäbodställets norra ände och här består bosättningen av nio ungdjur och nio kor som mjölkas med leverans till mejeri. På "Loka-Risberg2" i fäbodställets södra del hålls åtta kvigor och en diko med en kalv. Samtliga djur i båda bosättningarna hålls i lagård nattetid.

Rovdjur: "Loka-Risberg1", tillfällig störning med rovdjur som misstänkt orsak. "Loka-Risberg2", ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Pejlutrustning används. Sju av nötdjuren på Loka-Risberg är av fjällras. På fäbodstället finns också ett tiotal får som betar innanför elnät.

Vistelsetid: Maj - September

81. Brindberg "1" (Ulas)

På Brindberg finns två skilda fäbodar med djurhållning: Ulas och Pålsa.

På Ulas hålls tre mjölkkor, en kvinga, två getter och fjorton får på fritt bete. Här finns också fyra kalvar och två hästar som går i hägn på fäboden samt tolv grisar och ett antal höns och ankor. Mjölkhantering med tillverkning av mjölkprodukter sker på fäboden. Samtliga djur hålls i lagård om nätterna.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Två försvunna djur (Lamm 2004 & 2006). Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - Oktober

82. Brindberg "2" (Pålsa)

Vid Pålsa går ett tiotal får på bete. Dessa håller sig för det mesta inne runt vallen men går några gånger om dagen ut på bete i skogen. Fåren hålls instängda i ett fårhus varje natt.

Rovdjur: Återkommande störningar med rovdjur som misstänkt orsak (t.o.m. 2001).

Övrigt: Två nötdjur avlivades p.g.a. beteendeförändring av misstänkt rovdjursstörning (1990).

Vistelsetid: Juni - September

83. Åsmyren

Åsmyren är en fäbod med kontinuerlig hävd av betesdjur och sommaren 2006 hålls två hästar och ett tiotal nötdjur på skogen runt fäboden. Slåttermarkerna på vallen är inhägnade och först fram på hösten släpps djuren in för bete till andraslåten. Samtliga djur hålls instängda i lagård nattetid.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Nötdjuren är av fjällras.

Vistelsetid: Maj - Oktober

84. Bredvad

Bredvad och fäboden Floj har en gemensam bakgrund där Floj var hemgårdens långfäbod och Bredvad hemfäbod. Här går sommaren 2006 fyra kor, tre kvigor och tjugo tackor. Korna mjölkas. Djurhållarna går alltid med djuren ute på det fria skogsbetet och då även med en hund. Samtliga djur hålls i lagård nattetid.

Rovdjur: Tillfälliga störningar med rovdjur som misstänkt orsak.

Övrigt: Kor och får går alltid tillsammans i en flock på betet. Korna är av fjällras och även fåren är av lantras.

Vistelsetid: Juni – Augusti (fritt bete)

85. Vinvallen

På Vinvallen hålls ett tiotal nötdjur bestående av sinkor och kvigor. Dessa går fritt på betet dygnet runt efter att ha hållits i ett hägn under en period i början av säsongen.

Rovdjur: Tillfälliga störningar med rovdjur som misstänkt orsak (2005).

Övrigt: Planer finns på omläggning av driftsformen för ökad skötsel på fäboden.

Vistelsetid: Juli - September

86. Hållvallen

På Hållvallen hålls sommaren 2006 några kalvar i en hage och på fritt bete går fyra unggetter. Alla djur hålls i hagar på nätterna. Tidigare år hölls även får på fäboden.

Rovdjur: Rovdjursangrepp med dödade djur (Björn: 2003: En bagge dödad. Björn 2002: En tacka och två lamm dödade vid tre skilda angrepp).

Övrigt: Hästar flydde från vallen under angreppen 2002. Åtgärdsförslag på rovdjursavvisande fålla finns upprättat.

Vistelsetid: Juli

87. Stormorvallen

Stormorvallen ligger väglöst och gränsar till Fulufjällets nationalpark. Vid fäboden hålls sommaren 2006 tjugotre får på fritt bete som efter en präglingsperiod håller sig i området runt fäboden.

Rovdjur: Rovdjursangrepp med dödade djur (Björn 2004: En tacka dödad. Björn 2000: En tacka dödad).

Övrigt: Planer finns på omläggning av driftsformen på vallen för möjlighet till nattintag.

Vistelsetid: Juni - Augusti

88. Krypbygget

Krypbygget har en obruten hävd av betesdjur och sommaren 2006 hålls här ett trettiofårligt får inkl. lamm på fritt bete. Fårfloeken består av två besättningar som sambetar och sköts av djurhållarna på vällen. Djuren hålls i ett fårhus nattetid.

Rovdjur: Återkommande störningar och försvunna djur med rovdjur som starkt misstänkt orsak samt rovdjursangrepp med saknade och dödade djur (Björn 2006: Ett lamm dödat och två tackor och två lamm saknade. Björn 2005: En tacka dödad och en tacka saknad*. Björn 2004: Angrepp 1; en tacka dödad, två tackor och ett lamm saknade. Angrepp 2; ett lamm dödat och två tackor saknade. Varg 1991: Tre tackor dödade).

* Även ytterligare djur har försvunnit med rovdjur som misstänkt orsak. 2005: totalt 5 får saknade varav kadaver av ett återfanns och besiktades.

Övrigt: Pejlutrustning används. Skydds jakt har genomförts men utan att någon björn lyckats fällas.

Vistelsetid: Maj - September

89. Nya Vasselvallen

Nya Vasselvallen har en obruten hävd av betesdjur och här finns sommaren 2006 en ardennerhäst, en nordsvensk och trettiotre får. Djuren betar under den första tiden på fäboden den relativt stora öppna vallytan för att därefter söka sig ut i skogen vid slutet av betessäsongen. Hästarna går på fritt bete dygnet runt enligt gammal tradition medan fåren stängs in i en rovdjursavvisande nattfälla.

Rovdjur: Rovdjursangrepp med skadade och dödade djur (Björn 2002: Fem tackor och ett lamm dödade samt en tacka skadad).

Övrigt: Pejlutrustning används. Fåren sambetar med hästarna. Planer finns på att återuppta driften med mjölkdjur.

Vistelsetid: Juni - Augusti

90. Foskdalsvallen

Foskdalsvallen är en fäbod med obruten tradition av mjölkande djur. Sommaren 2006 hålls tjugoen kor på skogs och fjällbete och vid fäboden går också sex kalvar. Sex av de vuxna korna mjölkas och mjölkprodukter tillverkas på fäboden. Alla djur hålls i lagård nattetid.

Rovdjur: Ej några skador eller störningar härledda till rovdjur.

Övrigt: Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

91. Västvallen, Storfjäten

På Västvallen hålls närmare 80 getter på fäbodbete. Ett 60-tal av dessa mjölkas och på vällen sker en rationell tillverkning av mjölkprodukter. Förutom getterna så hålls även fem nötdjur på fritt bete varav två är mjölkkor. Alla djur hålls inne i lagård på nätterna.

Rovdjur: Återkommande störningar med rovdjur som misstänkt orsak (2006) samt rovdjursangrepp med dödade djur (Björn 2005: En mjölkget dödad och en unget saknad).

Övrigt: Pejlutrustning används. Efter angreppet 2005 minskade getterna sitt betesområde.

Vistelsetid: Maj - Oktober

92. Lofjätåsen

Lofjätåsen ligger väglöst i Städdjan-Nipfjällets naturreservat. Djurhållarna arrenderar fäboden av Länsstyrelsen och håller här tre kor och sexton getter på fritt bete. Vid fäboden tillverkas olika mjölkprodukter. Djuren hålls i lagård nattetid och djurhållarna går ofta med dem ute på betet.

Rovdjur: Återkommande störningar med rovdjur som starkt misstänkt orsak.

Övrigt: Pejlutrustning används.

Vistelsetid: Juni - September

93. Ulvsättern

Ulvsättern ligger nio km från närmaste bilväg i Långfjällets naturreservat. Djurhållaren arrenderar fäboden av Länsstyrelsen. På fäboden hålls arton nötdjur varav nio är kor som mjölkas. Av mjölken tillverkas produkter på fäboden. Alla djur hålls instängda i lagård på nätterna.

Rovdjur: Två tillfälliga störningar med björn som starkt misstänkt orsak.

Övrigt: Pejlutrustning används. Korna är av fjällras.

Vistelsetid: Juni - September

11. Förslag på framtida förvaltningsåtgärder

Under projekttiden har en dialog förts med djurhållarna om bland annat förvaltningen av såväl fäbodjur som rovdjur. Djurhållarna har då framfört flera olika förslag till förvaltningsmyndigheterna på hur en samexistens mellan rovdjur och tamdjur på fäbodbeten skulle kunna underlättas. I detta kapitel har några av förslagen sammanställts och konkretiserats. För eventuella åsikter svarar författaren.

Förslag: Utveckling av utredningsmetoder för rovdjursstörningar och indirekta skador.

Några normer för hur besiktning och dokumentering av rovdjursstörningar och indirekta skador ska ske finns inte utarbetade i Sverige. Metoder för utredning av störningar och andra skador som är svåra att besikta skulle möjligtvis kunna utvecklas av Länsstyrelserna i samarbete med Viltskadecenter och skulle då också kunna vara nära knutet till det arbete som där inletts om indirekta skador. En nödvändig del i arbetet skulle troligen bland annat vara fördjupade studier på fäbodjur där djurhållarna upplevt återkommande, misstänkta rovdjursstörningar.

Förslag: Riktade insatser på fäbodjur där rovdjursproblem upplevts.

Under betessäsongen 2006 har ett tiotal djurhållare upplevt problem härledda till rovdjur som skulle kunna anses försvåra tamdjurnäringen på dessa fäbodjur påtagligt. På framförallt dessa fäbodjur kan riktade insatser vara nödvändiga att genomföra då risken att problemen återkommer kan vara betydande. Resurser för undersökning och åtgärdande av förhållandena på dessa fäbodjur skulle till exempel kunna finnas tillgängliga på Länsstyrelsen och ett gemensamt underlag för hur djurhållaren och Länsstyrelsen ska agera vid eventuella problem skulle genom fortsatt dialog också kunna klargöras. Åtgärder såsom skyddsjakt, bortstötning och eventuella ytterligare skadeförebyggande åtgärder skulle troligen kunna ge en effekt i de fall där rovdjur kan konstateras vara en sannolik orsak till problemen.

Förslag: Organisering av arbetskraft för "vallare"

Vallning och vaktning är en skadeförebyggande åtgärd som har en stor utvecklingspotential men som i modern tid inte har använts i någon större utsträckning i svenska förhållanden. Genom samarbete mellan olika fäbodjur och områden skulle åtgärden troligen kunna kostnadseffektiviseras och bli genomförbar på ett ökat antal fäbodjur. Om Länsstyrelsen skulle kunna bidra med hjälp till att organisera denna åtgärd skulle den troligen kunna bli mer allmänt förekommande.

Förslag: Ökad hjälp till uppsättning av rovdjursavvisande fällor

På flera fäbodjur har djurhållarna haft planer på att uppföra rovdjursavvisande fällor men arbetskraft och kunskap till att genomföra åtgärden har inte funnits. Då arbetet i flera fall är den kostbaraste delen av uppsättningen av en rovdjursavvisande fälla är detta ofta den största faktor som kan medföra att åtgärden inte kan genomföras. Flera djurhållare har inte heller någon erfarenhet av att nyttja elstängsel och det kan då te sig komplicerat att uppföra en fälla som ska följa de kriterier som krävs för att stängslet ska godkännas som rovdjursavvisande. En ökad hjälp vid uppsättningen av dessa fällor skulle troligen medföra att fler djurhållare får möjlighet att genomföra åtgärden. Om stängslen till en större del sätts upp av utbildad personal skulle dessa med stor sannolikhet också ha en jämnare kvalitet och den totala kostnaden för uppsättningen skulle troligen sänkas.

Förslag: Merkostnadsbidrag för rovdjursavvisande stängsel

Då rovdjursavvisande stängsel sätts upp som fållor på fåbodar är kostnaden för såväl material som arbete i regel högre än vid uppsättning av stängsel på hägnade betesmarker. Terrängen, utformningen, estetiken samt höga krav på en liten fållas förmåga att hålla inne tamdjur är de främsta anledningarna till detta. En gårdgårdshage i gott skick kompletterad med yttre eltrådar är ett exempel på en effektiv rovdjursavvisande fålla som dock är kostsam att uppföra. Kulturhistoriska aspekter samt hagens effektivitet skulle kunna vara skäl till att ge ett högre bidrag för till exempel denna typ av rovdjursavvisande stängsel. Detta skulle i sådana fall kunna utformas som ett merkostnadsbidrag som kan ges till stängsel där såväl material som arbete kan bedömas få höga kostnader. Då angreppsriskerna för samtliga tamdjur är högre på fåbodbete än vid hållande av tamdjur helt inom hägn skulle detta kunna motivera att bidrag ges till rovdjursavvisande stängsel även för de större fåboddjuren såsom nöt och häst.

Förslag: Förbättring av rovdjurshygien inom fåbodarnas betesområden

Dumpning av slaktavfall inom fåbodarnas betesområden kan vara ett stort problem som bidrar till en ökad risk för angrepp och störningar av rovdjur på tamdjur. Ansvaret för problemet ligger framförallt på kommunerna. Om dessa erbjöd lättåtkomliga och kostnadsfria alternativ där slaktavfall kunde lämnas skulle detta troligen minska risken för olämplig dumpning av avfall. Även riktade informationsinsatser från Länsstyrelsen och jägareförbunden skulle troligen kunna bidra till att utläggningen av slaktavfall inom särskilt känsliga områden upphör.

Förslag: Tillgängliga ekipage för sökande av saknade tamdjur

Tamdjur på fritt bete som utsätts för angrepp av rovdjur ute på betesområdet kan vara mycket svåra att återfinna. Stora betesområden och rovdjurens förmåga att dölja kadaver är några av orsakerna till detta problem. På 23 fåbodar har döda eller skadade tamdjur återfunnits och besiktats i samband med rovdjursangrepp under perioden 2000-2006. Förutom dessa besiktade angrepp misstänker dock också djurhållarna på 8 fåbodar att tamdjur försvunnit genom rovdjursangrepp som inte kunnat dokumenteras. Orsaken till sådana händelser kan i många fall inte klargöras av den enskilde djurhållaren.

Om tamdjur försvinner från en fåbod och rovdjur misstänks som orsak är det av yttersta vikt att sökande av de saknade tamdjuren kan ske fort och effektivt. Detta framförallt för att minska risken för lidande hos allvarligt skadade tamdjur.

En av de farligaste situationer som kan uppstå vid ett möte mellan människa och rovdjur är då björn överraskas vid ett slaget kadaver. I vissa fall kan sökande av saknade tamdjur därför medföra en risk för skada också på människor.

Om Länsstyrelsen, vid starka misstankar om rovdjur som orsak till försvunna tamdjur, skulle kunna bistå med ett ekipage för sökande av tamdjuren skulle troligen risken för såväl människors säkerhet som risken för lidande hos skadade tamdjur kunna minskas. Ett sådant ekipage skulle till exempel kunna bestå av särskilt utbildad personal med hund eller hundar som kan hantera såväl rovdjur som spårning av tamdjur.

Förslag: Effektivisering av en riktad skyddsjakt på enskilda skadegörande björnar

Björnen är det rovdjur som orsakat flest angrepp och skador på tamdjur på fritt fäbodbete i Dalarna. Då en fäbod utsatts för ett rovdjursangrepp är risken för återkommande angrepp ofta stor. Avlivning av skadegörande individer är en effektiv åtgärd för att förhindra att ytterligare skador uppstår. Den generella skyddsjakten på björn anses av många djurhållare vara ett trubbigt verktyg för att minska skador och problem på fäbodarna i länet. Denna typ av jakt skulle också kunna ge negativa effekter på tamdjurshållningen om en etablerad björn som inte orsakat några skador fälls. Risken finns då att björnar med ett mer störande beteende etablerar sig i området.

En allmänt förekommande åsikt bland de djurhållare som deltagit i projektet är att en effektivisering och ett underlättande av en riktad skyddsjakt borde vara möjlig när utrymme finns för en beståndsreglerande skyddsjakt på björn.

Om förvaltningsmyndigheterna fortsätter att aktivt arbeta för att en skyddsjakt på björnindivider som orsakar problem underlättas samt att den generella jakten främst riktas mot dessa individer skulle troligen proportionen av skadegörande björnar öka bland de björnar som fälls genom skyddsjakt i länet.

En effektivisering av en riktad skyddsjakt på enskilda björnindivider skulle troligen kunna ske genom att länsstyrelsen efter samråd med djurhållaren och i samband med begäran av denne, på kort tid kan ta beslut om eventuell skyddsjakt. En faktor att ta del av i beslutet är om fritt bete ska kunna fortsätta vid fäboden utan någon större risk för återkommande angrepp.

Tidsaspekten från att ett rovdjursrivet tamdjur hittas till ett eventuellt beslut om skyddsjakt är viktig för en hög effektivitet och för att minimera risken att fel björn avlivas. Detta skulle troligen underlättas om eventuella beslut om jakt enligt 27 § JF fattas av länsstyrelsen på plats vid den aktuella fäboden.

Enligt den regionala förvaltningsplanen för stora rovdjur i Dalarnas län ska en sådan jakt endast utföras av jägare som är särskilt utbildade och utsedda av polis och Länsstyrelse.

Referenser

Länsstyrelsen i Dalarnas län. Regional förvaltningsplan för stora rovdjur i Dalarnas län. Miljövårdsenheten, Rapport 2005:13

Naturvårdsverket 2006. Viltskadedatabasen Rovdjursforum.
www.rovdjursforum.se

Jordbruksdepartementet, Sammanhållen rovdjurspolitik, Prop. 2000/01:57

Hallander, H. Svenska Lantraser, deras betydelse förr och nu. 1989. Genbanksnämnden, Lantbrukarnas Riksförbund, Nordiska museet, Svenska Naturskyddsföreningen, Världsnaturfonden. Blå Ankan AB. ISBN 91-87956-00-4

Ringsö, A., Staaland, T. & Hansen, I. 2000. Vokterhund i kombinasjon med tilsyn – evaluering av tre års utprovning i Hattfjelldal. Planteforsk Rapport 03/2000, 25 s.

Hansen, I., Hansen, H.S & Christiansen, F., 1998. Kartlegging av antipredatoratferd hos ulike saueraser. Planteforsk, Rapport 04/98, 1-31.

Karlsson, J., Sand, Håkan., Kjellander, P., Intensivstudier av sändarförsedda vargar under sommaren / hösten 1999. Viltskadecenter Rapport.

Viltskadecenters årsrapport 2001/2002 – Inventering av rovdjursskador på skogs- och fäbodbetande tamdjur.

Dalarnas fäbodbrukarförening. Dalarnas fäbodar 2005 – en inventering av antal levande fäbodar och antalet djur på dessa.

Dahle, B., Sörensen, O.J., Wedul, E.H., Swenson, J.E., Sandgren, F. 1998. The diet of brown bears *Ursus arctos* in central Scandinavia: effect of acces to free-ranging domestic sheep *Ovis aries*. Wildlife biology, 4:3 1998

Tunon, H. 2004. Traditionell kunskap och lokalsamhällen: artikel 8j i Sverige. Centrum för biologisk mångfald; 1403-5359

Viltskadecenter. 2006. Att skydda tamdjur från rovdjursangrepp – boskapsvaktande hundar.

Viltskadecenter. 2004. Att förebygga rovdjursskador med olika typer av stängsel.

Svensson, L. Karlsson, J., Levin, M. & Ängsteg, I. 2005. Sändare på tamdjur på fritt fäbod och skogsbete. 2005. Rapport från viltskadecenter.

Muntliga beskrivningar från djurhållare med tamdjur på fritt fäodsbete i Dalarnas län 2006.

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

*För mer information kontakta info@w.lst.se
För att beställa fler exemplar lansstyrelsen@w.lst.se
www.w.lst.se
ISSN 1403-3127*